

ตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ ในสังคมไทย

ในบทนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอที่มาและเรื่องย่อของตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ที่ปรากฏในภาคต่าง ๆ ของไทย เพื่อที่จะนำไปใช้ในการวิเคราะห์เนื้อหาและโครงสร้างในบทต่อไป

2.1 เรื่องพระเจ้าห้าพระองค์ในคัมภีร์พุทธศาสนาในประเทศไทย

ด้วยเหตุที่สังคมไทยรับเอาพุทธศาสนามาเป็นศาสนาประจำชาติมาอย่างยาวนานและต่อเนื่อง ทำให้รากฐานของพุทธศาสนาในแผ่นดินไทยฝังรากแน่นในวัฒนธรรม ความคิด ความเชื่อ และค่านิยมของประชาชน พุทธศาสนาจึงมีอิทธิพลสำคัญต่อการสร้างสรรค์วรรณกรรมหรือตำนานเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งตำนานเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมาก และตำนานเกี่ยวกับพระเจ้าห้าพระองค์ก็เป็นตำนานหนึ่งที่ได้รับการถ่ายทอดมาอย่างต่อเนื่อง เพราะมีเนื้อหาที่สอดคล้องกับความเชื่อเกี่ยวกับโลกหน้า คือ โลกพระศรีอารีย์ ซึ่งเป็นโลกในอุดมคติ ที่พุทธศาสนิกชนจำนวนมากต้องการที่จะไปเกิดในศาสนาของพระองค์ ทำให้เรื่องพระเจ้าห้าพระองค์ได้รับความนิยมในหมู่พุทธศาสนิกชน

ความเชื่อในเรื่องการสร้างหนังสือถวายวัดเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ตำนานพระเจ้าห้าพระองค์แพร่หลายอยู่ทั่วไป เพราะการทำบุญในสมัยก่อนที่ยังไม่มีเทคโนโลยีทางการพิมพ์ที่คิดเหมือนปัจจุบัน ผู้ที่ต้องการทำบุญสร้างศาสนาก็จะคัดลอกหรือว่าจ้างให้คัดลอกหรือแต่งขึ้นใหม่ โดยอาศัยเค้าโครงเรื่องเดิมแล้วนำไปถวายวัด โดยอาจจารลงในสมุดข่อย ใบลาน หรือหนังสือผูก ขึ้นอยู่กับความนิยมของแต่ละท้องถิ่น เพราะพุทธศาสนิกชนไทยมีความเชื่อว่าการถวายหนังสือให้วัดเพื่อนำไปอ่านหรือสวดมนต์ได้บุญมากกว่าการเก็บไว้เป็นเจ้าของ ดังที่สุริวงส์ พงศ์ไพบูลย์ (2523: 100) กล่าวว่า จุดประสงค์ในการแต่งวรรณกรรมเกี่ยวกับพุทธศาสนามักสร้างเป็นพุทธบูชา คือสร้างหนังสือถวายวัด เพื่อหวังจะได้านิสงส์จากการสร้างหนังสือนั้น ๆ ดังนั้นเมื่อหนังสือเล่มใดที่มีการสร้างถวายวัดแล้ว พระเณรหรืออุบาสกอุบาสิกา ก็สามารถนำมาอ่านเพื่อศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับเรื่องราวทางศาสนาได้ ด้วยปัจจัยดังกล่าวทำให้ตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ถูกเผยแพร่ออกมาตามวัดทั่วไป

จากความแพร่หลายของตำนานพระเจ้าห้าพระองค์นี้ จึงน่าสนใจว่าเค้าความเชื่อเรื่องพระเจ้าห้าพระองค์มีที่มาอย่างไร เพราะจากการตรวจสอบคัมภีร์ทางพุทธศาสนาในไทยพบว่าไม่มี

คัมภีร์เล่มใดที่กล่าวถึงพระเจ้าห้าพระองค์โดยเฉพาะเลย มีเพียงกล่าวถึงรวมในพระพุทธเจ้าองค์อื่น ๆ เช่น พระพุทธเจ้า 7 พระองค์ ในมหาปทานสูตร ทีฆนิกาย หรือพระพุทธเจ้า 25 พระองค์ ในพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย พุทธวงศ์ เป็นต้น โดยเฉพาะเรื่องกาเผือกที่ไม่พบว่ามีการกล่าวถึงในคัมภีร์เล่มใดในประเทศไทยและในอินเดียหรือลังกาที่ไทยรับเอาพุทธศาสนารวมถึงคัมภีร์ต่าง ๆ มา

เรื่องพระเจ้าห้าพระองค์ในคัมภีร์ทางพุทธศาสนาที่พบจะกล่าวถึงเหตุชาติที่จุติจากสวรรค์ชั้นดุสิตลงมาเกิดบน โลกมนุษย์เพื่อตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในภัททกัปจำนวน 5 พระองค์ ดังในพระอนาคตวงศ์ (บำเพ็ญ ะวิน, 2542: 78) ที่กล่าวถึงโดยไม่ระบุนายละเอียดของพระประวัติว่า

อันว่ากัปแผ่นดินทั้ง ๕ ประการนี้ มีสมเด็จพระพุทธเจ้าบังเกิดในสารกัปนั้นพระองค์ ๑ ในมณฑกัป ๒ พระองค์ ในวรกัป ๓ พระองค์ ในสารมณฑกัป ๔ พระองค์ ในภัททกัป ๕ พระองค์ เสมือนกัปแผ่นดินเราทุกวันนี้ ชื่อว่าภัททกัป บังเกิดพระพุทธเจ้าถึง ๕ พระองค์ คือ กกุสนธเจ้า พระองค์ ๑ พระโกนาคมนเจ้าพระองค์ ๑ พระกัสสปเจ้าพระองค์ ๑ พระพุทธเจ้าของเราอันทรงพระนามว่าพระศรีศากยมุนีโคดมพระองค์ ๑ ไปในอนาคตเบื้องหน้า พระศรีอาริยมตไตรยเจ้า ซึ่งจะได้ตรัสรู้นั้นพระองค์ ๑ เป็นพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ด้วยกัน บังเกิดในภัททกัปอันนี้

ในตำนานมูลศาสนา (พระพุทธพุกาม, 2540: 47-70) ได้กล่าวถึงอดีตพระพุทธเจ้าที่ลงมาเกิดในภัททกัป แต่ที่กล่าวถึงมี 4 พระองค์ คือ พระกกุสันธพุทธเจ้า พระโกนาคมนพุทธเจ้า พระกัสสปพุทธเจ้า และพระสมณโคดมโพธิสัตว์ แต่ไม่ได้กล่าวถึงพระศรีอาริยมตไตรย เพียงกล่าวว่าจะมีมาเกิด 5 พระองค์เท่านั้น

จากการศึกษาพบว่าพระนามของพระพุทธเจ้าทั้งห้าพระองค์นี้มีปรากฏในคัมภีร์ทางพุทธศาสนาหลายเล่ม เช่น พระไตรปิฎก พบทั้งในมหาปทานสูตร ทีฆนิกาย และ ขุททกนิกาย พุทธวงศ์ แต่กล่าวถึงเพียง 4 พระองค์เท่านั้น ไม่ได้กล่าวถึงพระศรีอาริยมตไตรยอย่างละเอียดเหมือนอีก 4 พระองค์ กล่าวถึงเพียงเล็กน้อยเท่านั้น เกี่ยวกับพระศรีอาริยมตไตรยจะแยกกล่าวถึงต่างหากในพระไตรปิฎก เช่นในพระสูตรตันตปิฎก จักวัตติสูตร ทีฆนิกาย ปาฎีกวรรค เล่ม 11(2525: 62-85) กล่าวว่าจักรพรรดิร่วมกับพระเจ้าจักรพรรดิราชนามว่าสังขะ ที่ต่อมาได้ออกบวชเป็นสาวกของพระศรีอาริยมตไตรย นอกจากนี้ในพุทธปณิณกะกัณฑ์ ในขุททกนิกาย พุทธวงศ์ ก็ได้กล่าวถึง พระศรีอาริยมตไตรยไว้ 1 บาทคาถาว่า *เมตเตยโย จ เหตุสสิ* ข้อความดังกล่าวแปลว่า *พระเมตไตรยจักเกิดในอนาคต* (อ้างถึงใน พรรณเพ็ญ เครือไทย, 2540: 206) ส่วนในคัมภีร์ทางพุทธศาสนาใน

ท้องถิ่นหลายเล่มก็มีการกล่าวถึงพระนามพระพุทธเจ้าห้าพระองค์ไว้เช่นกัน เช่นใน ตำรานานมูลศาสนา โสตัดดกั เป็นต้น แต่ก็ไม่มีคัมภีร์ที่กล่าวแยกเฉพาะ 5 พระองค์เช่นกัน

หรือแม้แต่ในจารึกโบราณก็ไม่มีจารึกใดกล่าวเฉพาะเจาะจงพระพุทธเจ้า 5 พระองค์ เช่น ศิลาจารึกวัดป่ามะม่วงภาษาบาลี พ.ศ. 1904 ด้านที่ 2 (อ้างถึงใน พรรณเพ็ญ เครือไทย, 2540: 209) ที่กล่าวถึงอนาคตพุทธเจ้า 10 พระองค์ ซึ่งตรงตามคัมภีร์อนาคตวงศ์ที่แพร่หลายทางล้านนา ความว่า “เมตฺเตยฺยาทีนํ ทสนฺนํ โปธิสฺสคฺตฺตํ นนาคโ โธ ลิตฺถยฺย นามโก ฐมฺมราชา ชื่อความดังกล่าวแปลว่า บรรดาพระโพธิสัตว์ 10 พระองค์มีพระศรีอริยเมตไตรย์ เป็นต้น ...พระธรรมราชานามว่าลิไทย ก็จะมาในอนาคต” นอกจากนี้ จารึกหรือเอกสารโบราณที่กล่าวถึงพระพุทธเจ้าก็จะมีการกล่าวถึงพระศรีอริยเมตไตรย์เป็นส่วนใหญ่เท่านั้น เช่นการปรารภไปเกิดยังสมัยพระศรีอริยเมตไตรย์ ดังในไตรภูมิพระร่วง หรือไตรภูมิภูคา (2526: 156) ความว่า “...ผู้ใดจะปรารภนาถึงทิพยสมบัติ ปัดลโมกขนิพพาน ให้สดับนี้ฟังพระไตรภูมิภูคา นี้ ด้วยทำนุบำรุงด้วยใจศรัทธา อย่าได้ประมาทสักอัน ใ้จะได้พบได้ฟังธรรมแต่พระศรีอริยเมตไตรย์เจ้า อันจักเสด็จอุบัติในอนาคตกาลนั้นแล...”จากเนื้อหานี้สะท้อนว่าพญาลิไทย ผู้พระราชนิพนธ์ทรงทราบเรื่องอนาคตพุทธะ โดยเฉพาะพระศรีอริยเมตไตรย์เป็นอย่างดี แต่เกี่ยวกับอดีตพระพุทธเจ้าในภททกัปโดยเฉพาะนั้น ยังคงไม่มีหลักฐานอ้างอิงอย่างชัดเจนนัก

จากข้อมูลข้างต้นทำให้ทราบว่าในพระไตรปิฎกและคัมภีร์อื่น ๆ รวมถึงจารึก เอกสารโบราณ ก็ไม่ได้เน้นหรือให้ความสำคัญกับพระเจ้า 5 พระองค์โดยเฉพาะนัก เพียงแต่ปรากฏพระนามร่วมกับพระพุทธเจ้าพระองค์อื่น ๆ เท่านั้น จึงน่าสนใจว่าเหตุใดจึงมีการนำพระนามพระพุทธเจ้า 5 พระองค์มาแยกกล่าวถึงโดยเฉพาะ ปรากฏเป็นวรรณกรรมลายลักษณ์และมุขปาฐะอยู่ในทุกภูมิภาคของไทย นอกจากนี้ยังมีตำนานอธิบายการเกิดของสถานที่สำคัญทางพุทธศาสนาหลายแห่ง เช่น พระพุทธบาทสี่รอย พระธาตุเชิงชุม ที่กล่าวถึงพระพุทธเจ้าห้าพระองค์ ซึ่งจากวรรณกรรมและตำนานเหล่านี้ย่อมแสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้า 5 พระองค์มีการนำมากล่าวถึงรวมกันในสังคมวัฒนธรรมไทยมานานและยังปรากฏถึงจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไปแล้ว

ผู้วิจัยมีข้อสันนิษฐาน 2 แนวทาง เกี่ยวกับการรวมพระพุทธเจ้า 5 พระองค์ไว้เป็นเรื่องเดียวกัน คือ

แนวทางแรก เกิดจากผู้มีความรู้ เชี่ยวชาญทางพุทธศาสนาของเถรวาทในไทยหรือแถบภูมิภาคนี้ เห็นว่าพระพุทธเจ้า 5 พระองค์ เป็นพระพุทธเจ้าที่มีความใกล้ชิดกับพุทธศาสนิกชนมาก

เพราะทรงมาอุบัติเป็นพระพุทธเจ้าในภทรกัป ซึ่งก็คือกัปที่เราอยู่นี้ จึงมีการคัดลอกเอาพระนาม พระประวัติของพระพุทธเจ้าทั้ง 5 พระองค์ที่ปรากฏในคัมภีร์ต่าง ๆ เช่น พระไตรปิฎก มารวมกันไว้ เพื่อให้เกิดความรู้และความเข้าใจได้ง่ายขึ้น อันเป็นการส่งเสริมให้เกิดศรัทธาในการทำบุญใน พุทธศาสนาอีกอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะการอ้างถึง โลกหน้า หรือ โลกของพระศรีอารีย์ ที่จะมาถึง ใน อนาคต

แนวทางที่สอง เกิดจากอิทธิพลของพุทธศาสนานิกายมหายานที่เคຍรุ่งเรืองในแผ่นดินแถบ นี้มาก่อนนิกายหินยานหรือเถรวาท

หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์ อธิบายเรื่อง “พระโพธิสัตว์ของมหายาน” ไว้ในเรื่องพระพุทธรูป สมัย อุททอง (อ้างถึงใน เจือ สตะเวทิน, 2519: 14-15) ว่า “...พระพุทธเจ้าย่อมมีทั่วไปในอนันตจักรวาล คือ มีพระอาทิพุทธเจ้าพระองค์หนึ่ง (ทำเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องอย่างพระเจ้าจักรพรรดิ) เกิดพร้อมกับโลกและประจำโลกอยู่เป็นนิรันดร แล้วมีชยานิพุทธเจ้าอีก 5 พระองค์ คือ พระไวโลจนะ (ทำพระหัตถ์อย่างปางปฐมเทศนา) ๑ พระจัก โภภย (ทำพระหัตถ์อย่างปางมารวิชัย) ๑ พระรัตนสัมภว (ทำพระหัตถ์อย่างปางประทานพร) ๑ พระอมิตาก (ทำพระหัตถ์อย่างปางสมาธิ) ๑ และ พระโมฆสิทธ (ทำพระหัตถ์อย่างปางประทานอภัย) ๑ อันเกิดด้วยอำนาจญาณสมบัติของพระอาทิพุทธเจ้านั้นอยู่เป็นประธานในสวรรค์ชั้นฟ้า เป็นผู้บันดาลให้พระโพธิสัตว์ลงมาเกิดในมนุษย์โลกเป็นมนุษย์พุทธเจ้าซึ่งสอนเวไนยสัตว์ทั้งปวง พระพุทธเจ้าที่เข้านิพพานไปแล้วนั้น คือ มนุษย์พุทธเจ้า แต่พระชยานิพุทธเจ้ายังมีอยู่” จากกรกล่าวถึงชยานิพุทธเจ้าห้าพระองค์นี้ทำให้ทราบว่าคติของพระพุทธเจ้าจำนวนห้าพระองค์ว่ามีปรากฏอยู่ในคติของมหายานเช่นกัน จึงมีความเป็นไปได้ว่า จำนวนเลข 5 อันเป็นที่มาของพระเจ้า 5 พระองค์อาจได้รับอิทธิพลดังกล่าว

เรื่อง ตรีกาย ในคติมหายาน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542: 429) ได้อธิบายไว้ว่าคือ พระกายทั้ง 3 ของพระพุทธเจ้าตามคติพุทธศาสนานิกายมหายาน ได้แก่ 1. ธรรมกาย (พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า) 2. สัม โลกกาย (กายทิพย์หรือกายละเอียดของพระพุทธเจ้า) 3. นิรมาณกาย (กายที่เป็นขั้น 5 และปรากฏแก่มนุษย์ทั่วไป ซึ่งบางทีเรียกว่า รูปกาย)

ประเด็นที่น่าสนใจคือเรื่องเกี่ยวกับ “พระชินพุทธะห้าพระองค์” ซึ่งนิยมเรียกว่าชยานิพุทธะ เป็นคติเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าของมหายาน ที่เชื่อว่า พระพุทธเจ้ามีสามกาย คือกายธรรมที่เป็นนิรันดร ไม่ขึ้นกับกาลเวลาและสถานที่ กายที่สองคือกายทิพย์หรือสัม โลกกาย เป็นกายของพระพุทธเจ้าขณะ

อยู่ในฉาณสมวัตติ เป็นแสงสว่างแผ่ซ่านออกไปไม่สิ้นสุด กายนี้ฝ่ายเถรวาทไม่รับรอง ส่วนกายที่สามคือกายเนื้อ เรียกว่านิรมาณกาย เป็นกายของปุถุชนที่ต้องเกิดแก่เจ็บตาย (สุมาลี มหณรงค์ชัย, 2547: 3-4) ส่วนคำว่าพระชินพุทธะ คือ พระพุทธเจ้าในรูปสัมโภคกาย ซึ่งเป็นคติที่เกิดขึ้นหลังพระพุทธเจ้าปรินิพพาน ไม่นานนัก ศากยมุณีพุทธเจ้าเป็นเพียงปรากฏการณ์อันหนึ่งที่เป็นส่วนย่อยของความจริงทั้งหมด ความจริงคือพระพุทธเจ้ายังดำรงอยู่ในอีกสองกายที่เหลือ (สุมาลี มหณรงค์ชัย, 2547: 3-5)

ในพระสูตรมหายาน เช่น มหาไวโรจนสูตร ได้กล่าวถึงพระชินพุทธะที่ได้รับการกล่าวถึงค่อนข้างมากเพียงสามพระองค์ ได้แก่ พระไวโรจนพุทธะ พระอมิตภว และพระอัครโศภยะ ส่วนใน พระอมิตภวสูตร ของมหายาน (อ้างถึงใน ล. เสถียรสุด และเสถียร โพธิ์นันทะ, มปป: 51) ก็ได้กล่าวถึงพระชินพุทธะทั้งห้าพระองค์ โดยอ้างพระคำรัสของพระศากยมุณีพุทธเจ้าที่มีต่อพระสารีบุตรเถระไว้ว่า ในอดีตกาลนับเวลาดังมาแล้วได้เป็นสิบกับ ได้ปรากฏว่ามีพระอมิตภวพุทธเจ้าประทับอยู่ทางทิศตะวันตก พระอัครโศภยะพุทธเจ้า ประทับอยู่ทางทิศตะวันออก พระรัตนสัมภวพุทธเจ้า ประทับอยู่ทางทิศใต้ พระอโมฆสิทธิพุทธเจ้าประทับอยู่ทางทิศเหนือ และพระไวโรจนพุทธเจ้า ประทับอยู่ศูนย์กลาง พระพุทธเจ้าเหล่านี้ล้วนเป็นพระฉานิพุทธะ คือเกิดจากอำนาจฉาณของพระพุทธเจ้าองค์ปฐม (พุทธจิต หรือบางครั้งเรียก อาทิพุทธเจ้า) จะไม่เสด็จมาตรัสรู้ในโลกมนุษย์อีก ทรงตั้งปณิธานขอโปรดสัตว์ในภูมิทั้งสาม คือ กามภพ รูปภพ และอรุภพ

สุมาลี มหณรงค์ชัย (2547) ได้กล่าวถึงพระชินพุทธเจ้าห้าพระองค์ หรือ ษยานิพุทธะ ไว้อย่างละเอียด ผู้วิจัยจะนำเอาส่วนที่น่าสนใจมากกล่าวถึงโดยสรุป คือเรื่องเกี่ยวกับพระนามของพระพุทธเจ้าในรูปสัมโภคกายและตัวแทนของพระพุทธเจ้าพระองค์นั้นในรูปมนุษย์หรือกายเนื้อ (นิรมาณกาย, มานุสสพุทธ) ซึ่งน่าจะช่วยให้เห็นเค้าความเชื่อเกี่ยวกับพระเจ้าห้าพระองค์ได้ ดังนี้

พระอัครโศภยะพุทธะ ตัวแทนของพระพุทธเจ้าในรูปมนุษย์ คือ พระโกนาคมนพุทธเจ้า
 พระรัตนสัมภวพุทธะ ตัวแทนของพระพุทธเจ้าในรูปมนุษย์ คือ พระกัสสปพุทธเจ้า
 พระอมิตภวพุทธะ ตัวแทนของพระพุทธเจ้าในรูปมนุษย์ คือ พระศากยมุณีพุทธเจ้า
 พระอโมฆสิทธิพุทธะ ตัวแทนของพระพุทธเจ้าในรูปมนุษย์ คือ พระเมตไตรยพุทธเจ้า
 พระไวโรจนพุทธะ ตัวแทนของพระพุทธเจ้าในรูปมนุษย์ คือ พระกกุสันธพุทธเจ้า

กำเนิดของพระพุทธเจ้าทั้ง 5 พระองค์ จึงมักมีชื่อเรียกว่า *พระเจ้าห้าตน กาเผือกหรือกาขาว* ในเรื่องเดียวกัน ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จึงนำเรื่องกาเผือกหรือกาขาวมาเป็นส่วนหนึ่งของตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ด้วย ซึ่งตำนานเรื่องดังกล่าวไม่มีการกล่าวถึงในคัมภีร์ทางพุทธศาสนาของไทยเล่มใด ไม่ว่าจะเป็น พระไตรปิฎก ตำนานมูลศาสนา อนาคตวงศ์ ชินมหานิทาน สัมภารวิบาก โสคัตถกัฏฐกปิฎก ฯลฯ ทำให้ผู้วิจัยก็ไม่สามารถหาหลักฐานในคัมภีร์ได้ว่าเรื่องกาเผือกมีที่มาอย่างไร ซึ่งอาจจะเป็นไปได้ว่ามีที่มาจากคติมหายาน เพื่อเชื่อมโยงความเป็นพี่น้องกันของพระพุทธเจ้าในภทรกับ แต่ก็ไม่มีหลักฐานยืนยันแน่ชัดนัก

2.2 ที่มาของตำนานพระเจ้าน้าพระองค์ในภาคต่าง ๆ ในประเทศไทย

จากการดำเนินการจัดเก็บข้อมูลทั้งที่เป็นเอกสารชั้นต้น เอกสารชั้นรอง และข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยได้รวบรวมตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ได้ทั้งหมด 33 ตำนาน เพื่อประโยชน์ในการอ้างอิงต่อไป ผู้วิจัยจะขอใช้อักษรย่อ ดังนี้

ตำนานภาคเหนือ	แทนด้วย	น
ตำนานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	แทนด้วย	ตน
ตำนานภาคกลาง	แทนด้วย	ก
ตำนานภาคใต้	แทนด้วย	ต

2.2.1 ตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ภาคเหนือ

น1 ชื่อเรื่อง *อานิสงส์ผางประทีป/ประทีป* จาก *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ* เล่ม 15. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542. หน้า 7890.

น2 ชื่อเรื่อง *กาเผือก รังสรรค์ จันตะ และพรหมเพ็ญ* เครือไทย เรียบเรียงจากต้นฉบับไมโครฟิล์ม จาก *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ* เล่ม 1. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมไทย ธนาคาร ไทยพาณิชย์, 2542. หน้า 229-231.

น3 ชื่อเรื่อง *แม่กาเผือกหรือพระเจ้าห้าตน* จาก *ด้วยปัญญาและความรัก : นิทานชาวเมืองเหนือ* ของเวาน์ เพลงเออ. กรุงเทพฯ:สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2519. หน้า 360-361.

น4 ชื่อเรื่อง *พระพุทธเจ้าห้าพระองค์* จาก *ด้วยปัญญาและความรัก : นิทานชาวเมืองเหนือ* ของเวาน์ เพลงเออ. กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2519. หน้า 427-248.

น5 ชื่อเรื่อง *ตำนานของแม่กาเผือก* ใน “ประเพณีทานตุ่งในล้านนา” ใน สืบสานล้านนา
สถานต่อลมหายใจแผ่นดิน. เชียงใหม่ : นวัตกรรมพิมพ์, 2542. หน้า 111-112.

น6 ชื่อเรื่อง *ตำนานลอยกระทงสาย* ใน เอกสารประชาสัมพันธ์ ประเพณีลอยกระทงสาย
เทศบาลตาก จังหวัดตาก, 2549. หน้า 4.

น7 ชื่อเรื่อง *ตำนานเวียงกาหลง* เอกสารเผยแพร่ประวัติวัดเวียงกาหลง ปี 2550 เขียนโดย
หลวงพ่อดั้น ธรรมสาธิต เจ้าอาวาสวัดเวียงกาหลง.

น8 ชื่อเรื่อง *กาเผือกหรือตำนานพระเจ้าห้าตน* เล่าโดยนายสาทร ไชยกุล ในรายการ รอบรู้
ทั่วไทย สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย เพื่อการศึกษา จังหวัดแม่ฮ่องสอน ออกอากาศเมื่อ
วันที่ 26 สิงหาคม 2547.

น9 ชื่อเรื่อง *ตำนานตุ่งไทยใหญ่* ใน ตุ่ง มรดกแผ่นดินล้านนา, 2546. หน้า 87-89.

น10 ชื่อเรื่อง *กาเผือกหรือพระเจ้าห้าตน* ใน ไทยสิบสองปันนา เล่ม 2, 2547. หน้า 239-241.

น11 ชื่อเรื่อง *อานิสงส์ผางประทีป* ฉบับวัดยางหลวง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ใน
นิตยสาร Madame Figaro ฉบับเดือนมีนาคม 2547. หน้า 65.

รวมตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ภาคเหนือ 11 ส่วน

2.2.2 ตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ตน1 ชื่อเรื่อง *พระยาภาณุ* ของปรีชา พิณทอง จาก รวบรวมวรรณคดีอีสาน เล่ม 1. หน้า 1-26.

ตน2 ชื่อเรื่อง *นางกาเผือก ค่ำกลอนไทยภาคอีสาน* ของบุญ ปรินุญ โณ, 2484. จัดจำหน่าย
โดยร้านไทยใต้ตั้ง ตลาดใหม่ จังหวัดขอนแก่น

ตน3 ชื่อเรื่อง *ตำนานพระธาตุเชิงชุม* ใน ตำนานและคาถาบูชาพระพุทธเจ้า 5 พระองค์,
2547. หน้า 121-123.

ตน4 ชื่อเรื่อง *พระเจ้าห้าพระองค์(ตำนานภูถังกา)* ใน พญานาค...เมืองลับแล เขียนโดย
นรเศรษฐ์, 2547. หน้า 65.

ตน5 ชื่อเรื่อง *พระยาภาณุ : วรรณกรรมนิทาน* ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคอีสาน
เล่ม 9. หน้า 3010-3011.

ตน6 ชื่อเรื่อง *นางกาเผือก* สัมภาษณ์พระครูอุคมศิริธรรม(วัฒนา ศิริขุมโม) เจ้าคณะตำบล
เมืองทอง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2551.

คน7 ชื่อเรื่อง พระเจ้าห้าพระองค์ สัมภาษณ์นายอุดม วงศ์ศรีรัตน์ อายุ 65 ปี ไวยาวัจกร วัดบ้านเมืองทอง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2551.

รวมตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 7 ส่วน

2.2.3 ตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ภาคกลาง

ก1 ชื่อเรื่อง พระเจ้าห้าพระองค์ จาก อนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพนางพัทธนา วิทยาภิษณ เมรุวัดธาตุทอง วันที่ 30 มีนาคม 2503.

ก2 ชื่อเรื่อง พระเจ้าห้าพระองค์ พิมพ์แจกในงานทำบุญศพ นายมา ผดุงผิว วัดป่ากระทุ่ม อำเภอมหาราช จังหวัดอยุธยา วันที่ 17 ตุลาคม 2475.

ก3 ชื่อเรื่อง พระเจ้าห้าพระองค์และอาการทั้ง 32 อย่าง อุดมคติบางส่วนของมนุษย์ชน และ นานานุสาสนโนวาท นางกิมเน็ย อื้อวิทยา พิมพ์แจกในงานทำบุญอายุครบ 71 ปี นางผ่อง หลิมงาม มารดา วันที่ 15 มีนาคม 2471.

ก4 ชื่อเรื่อง พระยาภาคเือก เรื่องพระเจ้าห้าพระองค์ เจริญ อุปถัมภ์งานนันท(แต่ง), 2471.

ก5 ชื่อเรื่อง โปธิสัตว์ทั้งห้าจุติในฟองไข่ของสมเด็จพระแม่ย่ากาขาว จาก กว่าจะสำเร็จเป็น พระศรีอารีย์ โดย อริยะ(นามแฝง). นนทบุรี, 2540.

ก6 ชื่อเรื่อง ต้นเหตุลอยกระทง ใน เทศกาลและประเพณีไทย, 2528. หน้า 197-199.

ก7 ชื่อเรื่อง พระพุทธเจ้าห้าพระองค์ ต้นฉบับสมุดไทยขาว จากหอสมุดแห่งชาติ ท่าवासกรี กรุงเทพมหานคร

ก8 ชื่อเรื่อง พระพุทธเจ้าห้าพระองค์ ต้นฉบับสมุดไทยดำ จากหอสมุดแห่งชาติ ท่าवासกรี กรุงเทพมหานคร

รวมตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ภาคกลาง 8 ส่วน

2.2.4 ตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ภาคใต้

ต1 ชื่อเรื่อง พระเจ้าห้าพระองค์ ฉบับวัดเลียบ ปรีวรรคโดยพิทยา บุญรัตน์ และชัยวุฒิ ชุมพล. สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2543.

ต2 ชื่อเรื่อง พระเจ้าห้าองค์ ฉบับวัดบ่อทรัพย์ จาก สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 10. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542. หน้า 4938.

ต3 ชื่อเรื่อง พระเจ้าห้าองค์ ฉบับวัดควนซี้แรด จาก สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 10. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542. หน้า 4934.

ต4 ชื่อเรื่อง พระเจ้าห้าพระองค์ ฉบับบ้านควนเปล จาก สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 10. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542. หน้า 4934.

ต5 ชื่อเรื่อง พระเจ้าห้าองค์ : คำกลอน พ่วง ไชยมนตรี (แต่ง) จาก สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 10., กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542. หน้า 4931.

ต6 ชื่อเรื่อง กากาว จาก สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 1. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542. 291-292.

ต7 ชื่อเรื่อง พระปรมัตถ์คำภายย์ สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบุลย์ (ชำระ) จาก เปิดปกนุชขาว สาวคู่ผู้ หลวก มองผ่านวรรณกรรมเรื่อง พระปรมัตถ์คำภายย์. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุน สนับสนุนการวิจัย, 2546. 75-82.

รวมตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ภาคใต้ 7 ส่วนวน

2.3 เรื่องย่อของตำนานพระเจ้าห้าพระองค์

จากการค้นคว้า ผู้วิจัยพบว่ามีเอกสารตำนานพระเจ้าห้าพระองค์อยู่จำนวนหนึ่ง ซึ่งผ่านการปริวรรตหรือถอดความออกมาแล้ว และมีตำนานมุขปาฐะจำนวนหนึ่งที่ผู้วิจัยเก็บรวบรวมมา ผู้วิจัยจึงจะนำเสนอถึงเรื่องย่อของตำนานแต่ละสำนวนที่ใช้ในการค้นคว้าวิจัยในครั้งนี้ ดังนี้

2.3.1 เรื่องย่อตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ภาคเหนือ

น1 อานิสงส์ทางประทีป/ประทีป จาก สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ เล่ม 15 (2542: 7890) เป็นชื่อคัมภีร์ที่กล่าวถึงอานิสงส์ในการจุดประทีปบูชา มีเรื่องย่อว่า

มีกาเผือกคู่หนึ่งทำรังอยู่บนต้นไม้ในป่าหิมพานต์ ครั้งหนึ่งกาตัวผู้บินไปหาอาหารแล้วถูกพายุพัดหลงทางไป พายุนั้นยังพัดรังของกาเผือกทำให้ไข่ทั้ง 5 ฟองกระจายไป แม่การ้องให้จนขาดใจตาย และได้ไปเกิดเป็นพรหมในพรหมโลกชื่อภกาพรหม ส่วนไข่ทั้งห้านั้นก็มิให้นำไปดูแล

ตามลำดับ คือแม่ไก่ แม่นาค แม่เต่า แม่โค และแม่ราชสีห์ เมื่อไข่ทั้งห้าฟักออกมาก็กลายเป็นมนุษย์เพศชาย เมื่อเจริญวัยขึ้นต่างก็เบื่อหน่ายต่อเพศมาราวาส จึงลามารดาบุญธรรมไปบวชเป็นฤๅษี วันหนึ่งฤๅษีทั้งห้าบังเอิญพบกัน ต่างก็ถามนามวงศ์และนามมารดา กัน ได้ความว่าชื่อ กกุสันโธ-วงศ์ไก่ โคนาคโม-วงศ์นาค กัสสป-วงศ์เต่า โคตโม-วงศ์โค และเมตตโย-วงศ์ราชสีห์ตามลำดับ ส่วนมารดานั้นไม่มี มีแต่มารดาบุญธรรมซึ่งเป็นไก่ นาค เต่า โคน และราชสีห์ ฤๅษีทั้งห้าก็ชวนกันอธิษฐานขอให้ได้พบแม่ ซึ่งภคาพรหมเมื่อทราบเหตุก็แปลงเป็นกาเผือกบินมาเล่าเรื่องในอดีตให้ฤๅษีทั้งห้าฟัง แล้วส่งความว่า หากคิดถึงแม่ก็ให้เอาด้ายดิบมาพันทำเป็นตีนกา เพื่อจุดเป็นประทีปบูชาคุณมารดาในเดือนยี่ ซึ่งตรงกับเดือนสิบสองของไทยภาคกลาง

น2 กาเผือก รังสรรค์ จันตะ และพรรณเพ็ญ เครือไทย เรียบเรียงจากต้นฉบับไมโครฟิล์มของสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ รหัสไมโครฟิล์ม 78.005.01D.127-127 จำนวน 1 ผูก 29 หน้าลานจารเมื่อ จ.ศ.1248 ได้มาจากวัดทุ่งยู ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ เล่ม 1(2542: 229-231) เป็นธัมมหรือคัมภีร์ทางศาสนา ชื่อว่า กาเผือก หรือ กาเผือกพระเจ้าห้าพระองค์ เป็นเรื่องราวอธิบายที่มาของการจุดประทีปโคมไฟในเทศกาลยี่เพง มีเรื่องย่อว่า

ในครั้งพุทธกาล ขณะที่พระพุทธเจ้าบำเพ็ญเพียรอยู่ใต้ต้นไทร มีพ่อค้า 2 คนพี่น้องจากเมืองอุตตระรัฐยวดีนครนำเอาข้าวสารบรรจุตุกรถและเกวียนประมาณ 5 ร้อยเล่ม จะไปขายยังเมืองสุวรรณภูมิซึ่งประสบภาวะข้าวขาดแคลน แต่เมื่อมาถึงกลางป่าได้เกิดหลงทาง จนมาพบพระพุทธเจ้ากำลังบำเพ็ญเพียรอยู่ จึงจัดข้าวปลาอาหารนำถวายแด่พระพุทธองค์ พระพุทธเจ้าจึงดึงเอาเส้นเกศาให้แก่พ่อค้าพี่น้องทั้งสองไว้คนละ 4 เส้น ครั้นพ่อค้ารับเส้นพระเกศามาแล้วก็ทูลถามพระองค์ว่าจะให้นำเกศาของพระองค์ไปตั้งบูชาไว้ ณ ที่ใด พระพุทธองค์จึงตรัสว่าให้นำไปไว้ใกล้กับเมืองของพ่อค้าทั้งสองบนคอยลูกหนึ่งชื่อว่า คอยสิงคุตตระ อันเป็นที่ซึ่งพระพุทธองค์และพี่น้องรวม 5 คน ได้ทำสัตจาธิษฐานสัญญาต่อกันไว้ แล้วจึงได้มาเกิดร่วมกันเป็นลูกของแม่กาเผือกในอดีตชาติครั้งนั้น

พ่อค้าทั้งสองจึงกราบอาราธนาให้พระพุทธองค์เล่าเรื่องในครั้งอดีตชาติ เมื่อเกิดเป็นลูกแม่กาเผือกให้ฟัง พระพุทธองค์จึงเทศนาให้ฟังว่า

ในสมัยเริ่มต้นก็ไปใหม่ ๆ ยังมีแม่กาเผือกตัวหนึ่งทำรังอยู่บนต้นมะเดื่อใกล้ฝั่งแม่น้ำคงคา และได้ออกไข่ไว้ 5 ฟอง อยู่มาวันหนึ่งแม่กาออกไปหาอาหารก็เกิดพายุอย่างหนักพัดเอาไข่ทั้ง 5 ฟองตกลงน้ำไหลพัดไปคนละทาง

ฝ่ายแม่กาเมื่อกลับมาตามหาลูกไม่พบ นึกว่าลูกตายไปแล้วจึงตรอมใจตาย ด้วยกุศลที่แม่กาทำไว้ได้ไปเกิดเป็นพรหมในพรหมโลกชื่อ ฌฎิกกรมหาพรหม ส่วนไข่ทั้ง 5 ฟองนั้น ไข่ฟองแรกไปตกในป่าแห่งหนึ่ง มีแม่ไก่ชื่อกกุสันธดาตีสวาที่มาพบและนำไปเลี้ยงดู ฟักออกมาเป็นชายรูปงาม

ไข่ฟองที่สองไปค้างอยู่ที่เกาะทรายแห่งหนึ่ง มีแม่วัวชื่อโกนาคม โนมมาพบและนำไปเลี้ยงดู ไม่นานก็ฟักออกมาเป็นชายรูปงาม ไข่ฟองที่สามแม่เต่าชื่อกัสสโปนำไปเลี้ยง และฟักออกมาเป็นชาย แม่เต่าเลี้ยงจนโต ไข่ฟองที่สี่ไหลไปค้างอยู่ริมฝั่งก็มีแม่ช่าง (หมอคำเย) ชื่อ โคตโมกำลังจะไปซักผ้ามาพบจึงนำไปดูแลและเลี้ยงจนโต ไข่ฟองที่ห้าไหลไปค้างฝั่งแห่งหนึ่งก็มีแม่งูใหญ่ ชื่ออริยมต ไตรโยมาพบและนำไปเลี้ยงและฟักออกมาเป็นชาย แม่งูเลี้ยงจนเติบโตใหญ่

เมื่อชายหนุ่มทั้งห้าอายุได้ 15 ปี ก็ออกบวช เมื่อบำเพ็ญไปได้ระยะหนึ่ง ทั้งห้าก็มาพบกัน โดยบังเอิญที่คอยสังกตตระปฐธา ได้ค้นนิโครธ เมื่อสอบถามกันก็รู้ว่าเป็นลูกแม่กาเผือกเหมือนกัน จึงได้อธิษฐานให้แม่กาเผือกมาพบพวกเขา

แม่กาเผือกเมื่อได้เป็นพรหมบนสวรรค์แล้ว ด้วยคำอธิษฐานของลูก ๆ จึงเนรมิตกายเป็นกาทองตัวใหญ่มาพบลูก แม่กาจึงเล่าความเป็นมาให้ฟัง เมื่อถึงเวลาจากกันลูก ๆ จึงขอให้แม่กาขึ้นเท้าให้กราบไหว้ แม่กาจึงเอาฝ่ามือมาพันติดกันเป็นเกลียว แล้วดึงออกให้มีลักษณะเหมือนดินกาขึ้นให้ลูกทั้ง 5 นำไปใส่ผางน้ำมันจุกบูชา จากนั้นแม่กา ก็กลับสวรรค์ ส่วนลูกทั้ง 5 ก็สัญญาว่าจะมาพบกันที่ ดันนิโครธเสมอ เมื่อได้เป็นพระพุทธเจ้าแล้วตายก็ให้นำธาตุและเกศาธาตุมาฐาปนาที่นี่

เมื่อฤๅษีทั้งห้าบำเพ็ญเพียรแล้วก็ตายไปและเกิดอีกหลายชาติ จึงได้มาเป็นพระพุทธเจ้าทั้ง 5 พระองค์ในภัทรกัป องค์แรกชื่อพระกกุสันธะ เพราะมีแม่บุญธรรมเป็นไก่ องค์ต่อมาคือ พระโกนาคมนะ ชื่อตามแม่บุญธรรมที่เป็นวัว องค์ที่สามชื่อพระกัสสปะ เรียกชื่อตามแม่บุญธรรมที่เป็นเต่า องค์ที่สี่ คือ พระโคตมะ ซึ่งมีแม่บุญธรรมเป็นหญิงซักผ้า องค์สุดท้ายคือพระอริยมต ไตรโย เพราะมีแม่บุญธรรมเป็นงู เมื่อพระพุทธเจ้าเทศนาจบแล้วพ่อค้าทั้งสองก็บรรลु โสคาปัตติผล

น3 แม่กาเผือกหรือพระเจ้าห้าตน จาก ด้วยปัญญาและความรัก: นิทานชาวเมืองเหนือ ของ เวนน์ เพลงเออ (2519: 360-361) เป็นการถ่ายทอดมาจากสำนวนมุขปาฐะ ที่มีการไปสัมภาษณ์ ชาวเมืองเหนือ โดยนิทานเรื่องนี้เป็นนิทานคนเมือง มีเรื่องว่า

ในสมัยก่อนพุทธกาล มีแม่กาเผือกตัวหนึ่งเป็นแม่ของพระพุทธเจ้า ได้ไข่ไว้บนต้นไม้ข้าง แม่น้ำ ต่อมาผีพายุพัดเอาไข่นั้นคนน้ำและไหลไป ลูกแรกคือพระกุตสันตะ ไหลไปแล้วมีแม่ไก่เก็บ ไปเลี้ยง ลูกที่สองคือ โจนามะนะเมื่อไหลไปนาคเอาไปเลี้ยง ลูกที่สามนั้นชื่อ กัสสัปะ เต่าเอาไปเลี้ยง ลูกที่สี่นั้นคือ โคตมะ แม่วัวเอาไปเลี้ยง ลูกที่ห้าคือพระอรียเมตโดย ช่างซักผ้าเอาไปเลี้ยง เมื่อแม่ กากลับมาไม่เห็นไข่ของตนก็คิดว่าตกไปในน้ำ จึงดำลงไปในน้ำและจมน้ำตาย จากนั้นเมื่อทั้งห้ามา พบกันและจะไปบวชเป็นฤๅษี เมื่อพบกันทั้งหมดต่างถามกันว่าเป็นลูกใครและก็รู้ว่าทุกคนต่างก็เป็น ลูกของกาเผือกเหมือนกัน แล้วทุกคนต่างก็อยากจะได้แม่ แม่ที่ไปเกิดเป็นพรหมก็ลงมาให้เห็น ทุกคนอยากทดแทนบุญคุณของแม่ แม่จึงบอกว่าให้เอาฝ้ายมาปั่นเป็นรูปติณกาและจุดในน้ำมันเป็นการบูชาพรหมหรือบูชาแม่

น4 พระพุทธเจ้าห้าพระองค์ จาก ด้วยปัญญาและความรัก :นิทานชาวเมืองเหนือ ของ เวนน์ เพลงเออ (2519: 427-248) เป็นอีกสำนวนหนึ่งรวบรวมจากการสัมภาษณ์คนเมือง มีเรื่องว่า

มีกาเผือกตัวเมียไข่อยู่ริมฝั่งน้ำ ก็มีลมพัดเอารังตกน้ำ ไข่ก็หล่นไหลไปคนละทิศ ไข่ฟองที่ หนึ่งไปอยู่ในรังแม่ไก่ ๆ ก็ฟักออกมา และได้ชื่อว่า กุสันโท อีกฟองไหลไปอยู่กับนาค หรือ งู เหลือก็เกิดเป็นคนชื่อพระ โคนาคม อีกฟองไหลไปอยู่กับเต่าจึงได้ชื่อว่า กัสโป มาจนเดี๋ยวนี้ ฟองที่สี่ไหลไปวนต่อหน้านางซึ่งซักผ้าอยู่ริมน้ำ นางเก็บไข่นั้นมาไว้ นามสกุลของนาง คือโคตมะ จึงเอามาตั้งชื่อคนที่เกิดจากไข่ว่า โคตโม ฟองที่ห้าไปอยู่กับราชสีห์ เกิดมาเป็นคน ได้ชื่อว่าพระศรี อารียเมตโดยจนมาเดี๋ยวนี้ และประเพณีจุดประทีปนั้นเป็นการบูชาแม่พระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นกา

น5 ตำนานของแม่กาเผือก จาก “ประเพณีทานตุ้งในล้านนา” ใน สืบสานล้านนา สานต่อ ลมหายใจแผ่นดิน. (2542: 111-112)

กาลครั้งหนึ่งมีแม่กาเผือกออกไปมา 5 ฟอง วันหนึ่งเกิดพายุขึ้น ไข่ที่อยู่บนรังของแม่กาจึง ตกลงมาข้างล่าง และมีผู้นำไปเลี้ยง ส่วนแม่กาเผือกกลับมาไม่เห็นไข่ก็สิ้นใจ ต่อมาไข่ทั้ง 5 เกิดเป็น ชายหนุ่ม ได้ออกบวชสำเร็จ โพธิญาณ ทั้งหมดได้มาพบกันและต่างคิดว่าจะทำบุญอุทิศส่วนกุศล

ให้กับแม่ผู้ให้กำเนิด จึงทำตุงขึ้นตามรูปลักษณะของผู้ที่เลี้ยงตนมา คือพระกกุสันธะทำเป็นรูปไก่อ พระโกนาคมทำเป็นรูปนาค พระกัสปะทำเป็นรูปเต่า พระโคตมะทำเป็นรูปดาวัว ส่วนพระอาริยมตตริยทำเป็นรูปค้อนสำหรับทุบผ้าซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของคนซักผ้าหรือแม่ซักไหม เสร็จแล้วจึงได้นำเอาไปถวายเป็นพุทธบูชา แต่ก็ไม่ถึงพ่อแม่ที่แท้จริง จนแม่กาเผือกได้บินมาบอกให้จุดประทัดที่ ทำให้เป็นรูปดินกาจึงสามารถอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปได้

น6 คำานานลอยกระทงสาย จาก เอกสารประชาสัมพันธ์ ประเพณีลอยกระทงสาย เทศบาลเมืองตาก จังหวัดตาก (2549: 4) มีเรื่องย่อว่า

อดีตกาลมีเศรษฐีผู้ชอบเที่ยวชุกชอนอยู่องค์หนึ่ง มีนิสัยที่ชอบล่าสัตว์ยิงนกเป็นประจำ วันหนึ่งเศรษฐีได้ยิงไก่ วัว เต่า และพญานาคตาย จึงสำนึกในบาปที่ตนได้กระทำความผิด จึงได้อธิษฐานกับพวกไก่ วัว เต่า และพญานาค ว่าถ้าได้เกิดมาในชาติหน้าขอให้เป็นที่น้องท้องเดียวกัน

ณ ริมฝั่งแม่น้ำ มีดินไทรอยู่ต้นหนึ่งเป็นที่อาศัยของกาเผือกสองตัวผิวเมีย ซึ่งได้ออกไข่มา 5 ฟอง อยู่มาวันหนึ่ง ขณะที่กาเผือกสองตัวผิวเมียออกเที่ยวหาอาหารอยู่นั้น ท้องฟ้ามีดกริมมีลมพัดแรง ได้พัดเอาไข่ 5 ฟองตกลงในแม่น้ำ แต่ไข่นั้นหาจมน้ำไม่ กลับลอยไปติดชายหาดแห่งหนึ่ง และไข่ทั้ง 5 ฟองก็แตกออกมา เป็นเด็กทารก 5 คน คือ เศรษฐี ไก่อ เต่า วัว และพญานาคที่มาจากนั้นเอง ทารกทั้ง 5 คนก็พากันตั้งจิตอธิษฐานว่า ถ้าตนทั้ง 5 เป็นพี่น้องร่วมท้องเดียวกันก็ขอให้มีโอกาสพบพ่อแม่ด้วยเถิด ส่วนกาเผือกสองตัวผิวเมีย เมื่อตายลงไปเกิดเป็นเทวดาอยู่บนสวรรค์ จึงมาเข้าฝันทารกทั้ง 5 คนว่า หากเจ้าทั้ง 5 คน อยากเห็นหน้าและระลึกถึงพ่อแม่ก็จงฟันค้ายเป็นรูปดินกา แล้วลอยแม่น้ำคงคาไป ต่อมาทารกทั้ง 5 คนก็ได้สำเร็จอรหันต์เป็นพระพุทธเจ้า 5 พระองค์ ด้วยเหตุนี้ การลอยกระทงสายทุกครั้งจึงมีการฟันค้ายเป็นรูปดินกาเพื่อบูชาแม่กาเผือกของพระพุทธเจ้า 5 พระองค์

น7 คำนานเวียงกาหลง เอกสารเผยแพร่ประวัติวัดเวียงกาหลง ปี 2550 มีเรื่องย่อว่า

ในสมัยต้นปฐมกัป มีพญากาเผือกสองคู่เมียทำรังอยู่ใต้ต้นมะเดื่อริมฝั่งแม่น้ำคงคา ต่อมาได้มีพระโพธิสัตว์ 5 พระองค์มาปฏิสนธิในครรภ์แม่กาเผือก เมื่อครบ 10 เดือน แม่กาเผือกก็ออกไข่มา 5 ฟอง ที่รังใต้ต้นมะเดื่อ สถานที่นี้ในกาลต่อมาเรียกว่าวัดพระเกิด อยู่มาวันหนึ่งพญากาเผือกออกไปหากินยังสถานที่หนึ่งจนมีค้ำ เกิดลมพายุพัดจนพญากาเผือกหาทางกลับไม่เจอจึงหลงอยู่ในป่านั้น สถานที่นั้นในกาลต่อมาเรียกว่าเวียงกาหลง เมื่อกลับมาตอนเช้าแม่กาเผือกพบว่ากิ่งมะเดื่อที่ทำรังอยู่ถูกพายุพัดหักลงไปในแม่น้ำ แม่กาเผือกหาไข่เท่าไรก็ไม่พบ ด้วยความเศร้าโศกเสียใจในที่สุดก็สิ้นใจตาย แต่ด้วยอาณิสสย์ที่มีความรักลูกอันบริสุทธิ์กับเป็นแม่ของพระโพธิสัตว์ถึง 5 พระองค์จึงได้ไปเกิดยังพรหมโลกชั้นสุทธาวาส ได้พระนามว่า “มติกามหาพรหม” จักได้เป็นผู้ถวายอัฐบริวารบวชแก่ลูกทั้ง 5 พระองค์เมื่อจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

ส่วนไข่ทั้ง 5 ถูกลมพัดตกน้ำไหลไปทางสถานที่ต่าง ๆ ไข่ฟองที่ 1 แม่ไก่เก็บไปดูแลรักษา ไข่ฟองที่ 2 แม่จิ้งจอกเก็บไปดูแลรักษา ไข่ฟองที่ 3 แม่เต่าเก็บไปดูแลรักษา ไข่ฟองที่ 4 แม่โคเก็บไปดูแลรักษา ไข่ฟองที่ 5 แม่ราชสีห์เก็บไปดูแลรักษา ครั้นในกาลเวลาต่อมา พระโพธิสัตว์ทั้ง 5 ก็ประสูติออกจากไข่ ปรากฏเป็นมนุษย์บุรุษรูปร่างทั้ง 5 พระองค์ และเจริญเติบโตอยู่กับแม่เลี้ยงด้วยความกตัญญูรู้จักหน้าที่ทดแทนบุญคุณ จนถึงอายุได้ 12 ปี ด้วยบุญกุศลกำหนดส่งก็มีจิตคิดที่จะออกบวชบำเพ็ญเนกขัมมบารมีเป็นฤษีอยู่ในป่า จึงได้อำลาแม่เลี้ยงของตนเหมือนกันทั้ง 5 พระองค์ ฝ่ายแม่เลี้ยงก็ไม่ขัดความประสงค์ อนุญาตให้ลูกไปบวชบำเพ็ญบารมีอยู่ในป่าด้วยความอนุโมทนา

แม่เลี้ยงทั้ง 5 เห็นปณิธานที่มุ่งมั่นจะบำเพ็ญบารมีพระโพธิญาณ เพื่อเป็นพระพุทธเจ้าโปรดสัตว์โลกให้พ้นจากกองทุกข์ในวัฏสงสาร จึงฝากนามของแม่เลี้ยงไว้กับลูกเพื่อเป็นอนุสรณ์คำนานไว้แก่โลกต่อไปในภาคหน้า เมื่อลูกได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าโปรดโลกแล้ว ตามลำดับพระนามดังต่อไปนี้

องค์ที่ 1 มีพระนามว่า	พระกฤษณะ โธ	ตามนามแม่เลี้ยงที่เป็นไก่
องค์ที่ 2 มีพระนามว่า	พระโกนาคม โน	ตามนามแม่เลี้ยงที่เป็นนาค
องค์ที่ 3 มีพระนามว่า	พระกัสสโป	ตามนามแม่เลี้ยงที่เป็นเต่า
องค์ที่ 4 มีพระนามว่า	พระโคตโม	ตามนามแม่เลี้ยงที่เป็นโค
องค์ที่ 5 มีพระนามว่า	พระศรีอาริยเมตไตร โย	ตามนามแม่เลี้ยงที่เป็นราชสีห์

ฝ่ายพระโพธิสัตว์ทั้ง 5 เมื่อออกบวชเป็นฤๅษี ก็ได้บำเพ็ญเพียรพระกัมมัฏฐานจนสำเร็จญาณอกิญญาสมาบัติ อยู่มาวันหนึ่งได้เหาะมาหาอาหาร และบำเพ็ญเพียรธรรมที่ป่าดอยสิงคุตตระ ณ ใต้ต้นนิโครธอันร่มเย็นด้วยกิ่งไม้สาขาใหญ่ ฤๅษีทั้ง 5 ได้มาพบกัน ณ ที่นี้โดยไม่ได้นัดหมาย จึงสอบถามถึงความเป็นมาของกันและกันจนรู้ว่าแต่ละองค์ก็มีแต่แม่เลี้ยง ฤๅษีทั้ง 5 จึงร่วมกันตั้งสัจจะอธิฐานขอให้ได้พบแม่บังเกิดเกล้า ด้วยอำนาจสัจจะอธิษฐานธรรมอันบริสุทธิ์ดังกล่าวไปถึงพรหมโลก ท้าวฆติคามหาพรหม ซึ่งเดิมคือแม่กาเผือกทราบเหตุการณ์ ทั้งหมดจึงจำแลงเพศเป็นรูปเดิม ขนขาวสวยงามมาปรากฏตัวอยู่ข้างหน้าของฤๅษีทั้ง 5 เมื่อถูกฤๅษีได้ทราบเรื่องราวทั้งหมด ก็รู้สึกสลดสังเวชใจและสำนึกบุญคุณอันใหญ่หลวง ของแม่กาเผือกจึงน้อมนมัสการผู้เป็นแม่กราบขอสัตถุลักษณะอนุสรณ์ผู้บังเกิดเกล้าไว้บูชา แม่กาให้ผ้าฝ้ายเป็นดินกาสัตถุลักษณะของแม่กาเผือก ให้แก่ฤๅษีทั้ง 5 ไว้ใช้เป็นไส้ประทีปบูชาทุกวันพระ และต่อมาได้กลายเป็นประเพณีจุดประทีปดินกานูชาแม่กาเผือก ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 เป็นตำนานลอยกระทงสืบไปตลอดกาลนาน

ฤๅษีโพธิสัตว์ทั้ง 5 ต่างพากันตั้งหน้าบำเพ็ญเพียรรักษาศีลธรรมภาวนามีได้ขาดจนดับขันธได้ไปจุติบนเทวโลกชั้นดุสิตพิภพ และในกาลต่อมาที่วันเวียนบำเพ็ญเพียรบารมีทุกภพชาติ ที่กำเนิดเกิดในสงสารวัฏนี้ จนบารมีเต็มเปี่ยมสมบูรณ์ทั้ง 30 ทศแล้ว ก็ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ฆติคามหาพรหม ผู้เป็นแม่ค้นกับก็จะนำเอาบริวาร คือ บาทร ไตร จีวร มาถวายลูกพระโพธิสัตว์ ทั้ง 5 พระองค์ในชาติสุดท้ายที่จะได้เป็นพระพุทธเจ้าโปรดโลกทุกพระองค์

กาลเวลาอันยาวนานผ่านไปจนถึงปัจจุบันพระโพธิสัตว์ลูกแม่กาเผือกก็ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าโปรดโลกไปแล้วถึง 4 พระองค์ ตามลำดับดังนี้

พระกกุสัน โธสัมมาสัมพุทธเจ้า มีอายุ 4 หมื่นปี มีเขมวดีนนครของพระเจ้าเขมะเป็น ราชธานี

พระโกนาคมโนสัมมาสัมพุทธเจ้า มีอายุ 3 หมื่นปี มีโสภวดีนนครของพระเจ้าโสภะเป็น ราชธานี

พระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า มีอายุ 2 หมื่นปี มีพาราณสินนครของพระเจ้ากิงกิเป็นราชธานี

พระโคตโมสัมมาสัมพุทธเจ้า มีอายุ 80 ปี มีกบิลพัสดุ์นครของพระเจ้าสุทโธทนะเป็นราชธานี

ส่วนพระโพธิสัตว์องค์ที่ 5 อันเป็นลูกองค์สุดท้ายของแม่กาเผือก คือ พระศรีอริยเมตไตรย์ จักเป็นพระพุทธเจ้าองค์ที่ 5 ในภัททกัป จะมีอายุถึง 8 หมื่นปี ในยุคของพระศรีอริยเมตไตรย์นั้น สภาพสังคมมนุษย์โลกจะอุดมสมบูรณ์พูนสุขมาก เพราะผู้คนมีศีลธรรม อยู่กันด้วยเมตตาธรรม มีศีล 5 บริสุทธิ์ทุกคน จึงมีทรัพย์สมบัติมาก อายุยืนยาว ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ มีรูปร่างสวยงาม หน้าตา ผ่องใสเบิกบาน

น8 กาเผือก หรือตำนานพระเจ้าห้าตน เล่าโดยนายสาทร ไชยกุล ในรายการ รอบรู้ทั่วไทย สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย เพื่อการศึกษา จังหวัดแม่ฮ่องสอน ออกอากาศเมื่อวันที่ 26 สิงหาคม 2547 มีเรื่องย่อว่า

เมื่อพระสัพพัญญูพระเจ้าห้าตนลงมาเกิดในท้องแม่กาเผือก เพื่อสร้างบุญกุศลสืบไปนั้น ยังมีแม่กาเผือกตัวหนึ่งอาศัยอยู่บนต้นไม้ ไข่ออกมา 5 ฟอง ขณะออกไปหากิน ได้เกิดพายุพัดฝนตกลงมาทำให้ไข่ทั้ง 5 ฟองไหลไปตามกระแสน้ำ ไข่ทั้ง 5 ฟองมีผู้พบและนำไปเลี้ยง ส่วนแม่กาเผือกกลับมาไม่เห็นไข่ก็เสียใจ จนสิ้นใจไปอยู่บนเมืองสวรรค์ อยู่ต่อมาไข่ทั้ง 5 เดิบโตขึ้นมาเป็นหนุ่มได้ออกบวชจนสำเร็จ โภธิญาณ ทั้งหมดได้มาพบกัน ต่างก็คิดจะทำบุญอุทิศให้กับผู้ให้กำเนิดคนต่างคนจึงทำตุงขึ้นตามสัญลักษณ์ของผู้ที่เลี้ยงตนมา คือ พระกกุสันธะ ทำเป็นรูปไก่ พระโกนาคมน์ทำเป็นรูปนาค พระกัสสปะ ทำเป็นรูปเต่า พระโคตมะทำเป็นรูปดาวัว และพระอริยเมตไตรย์ทำเป็นรูปค้อนสำหรับทุบผ้า อันเป็นสัญลักษณ์หมายถึงคนชักผ้าหรือแม่ชักไหม แล้วเอาไปถวายเป็นพุทธบูชา แต่ไม่ถึงพ่อแม่ที่แท้จริง แม่กาเผือกจึงบินมาบอกให้จุดประทัดทำไข่เป็นรูปดินกา ลูกทั้งห้าจึงอุทิศส่วนกุศลไปถึงแม่กาเผือกได้

น9 ตำนานตุงไทยใหญ่ จาก ตุง มรดกแผ่นดินล้านนา (2546: 87-89) มีเรื่องย่อว่า

มีกาเผือกสองตัวเมียพากันไปหาอาหารแล้วทิ้งไข่ 5 ฟองไว้ในรังบนต้นไม้ใหญ่ ระหว่างที่หาอาหารได้เกิดพายุพัดโหมแรงจนพัดไข่ไปตกในที่ต่าง ๆ กัน 5 แห่ง ซึ่งไข่แต่ละใบของอีกาเผือกก็มีผู้เก็บเอาไปฟักออกมาเป็นมนุษย์เพศชาย 5 คน

มนุษย์เพศชายดังกล่าว ได้แก่ กุสัณฐะ (ไก่อเอาไปเลี้ยง) โจนาคมนะ (พญานาคเอาไปเลี้ยง) กัสสปะ (เต่าเอาไปเลี้ยง) โคตมะ (วัวเอาไปเลี้ยง) อริยเมตตริย (คนชักฝ่านำไปเลี้ยง)

เมื่อทั้งห้าเติบโตใหญ่เป็นหนุ่มต่างก็เกิดความรู้สึกต้องการบวชเป็นฤๅษี จึงพร้อมใจกันขึ้นไปอยู่ที่เขาไกรลาสทั้ง ๆ ที่ไม่เคยรู้จักกัน เมื่อทุกคนบำเพ็ญธรรมจนได้ญาณแล้วก็มีโอกาสได้รู้จักกัน และต้องการสร้างบุญกุศลให้พ่อแม่ที่แท้จริง

กุสัณฐะ โจนาคมนะ กัสสปะ โคตมะ และอริยเมตตริย ได้ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับพ่อแม่ของตน ด้วยการสร้างตุ่มเป็นรูปของผู้ให้การอุปการะพวกตน ซึ่งก็คือผู้นำไปเลี้ยงนั่นเอง

กุสัณฐะทำเป็นรูปไก่อ โจนาคมนะทำเป็นรูปพญานาค กัสสปะทำเป็นรูปเต่า โคตมะทำเป็นรูปตาวั และอริยเมตตริยทำเป็นรูปก้อนทูปผ้าอันเป็นสัญลักษณ์แทนคนชักฝ่านำจากนั้นทั้งห้าจึงเอาตุ่มที่ทำขึ้นไปถวายเป็นพุทธบูชา แต่ทว่าบุญกุศลนั้นไปไม่ถึงพ่อแม่ที่แท้จริง กาเผือกทั้งสองตัวผู้ซึ่งเป็นพ่อแม่จึงบินมาบอกให้จุดประทีปที่ทำเป็นรูปดินกาเพื่อแสดงความกตัญญูแก่ผู้บังเกิดเกล้า ในที่สุดก็อุทิศส่วนกุศลที่ตั้งจิตอธิษฐานไว้ไปถึงพ่อแม่ได้

น10 ชื่อเรื่อง *กาเผือกหรือพระเจ้าห้าตน* ใน *ไทยสิบสองปันนา เล่ม 2*. (2547: 239-241)
มีเรื่องย่อว่า

มีกาเผือกคู่หนึ่งออกไข่มา 5 ฟอง อยู่บนต้นไม้ เมื่อเกิดลมพายุ ไข่ทั้งหมดพัดตกลงมาในแต่ละแห่ง ครั้นพ่อแม่กาเผือกกลับมาไม่เห็นไข่ของพวกตน เกิดความโศกเศร้า จนตรอมใจตายไปอยู่บนสวรรค์ ไข่ทั้งห้าใบต่างถูกไก่อ เต่า พญานาค โค และคนชักฝ่านำไปเลี้ยง จนเติบโตเป็นชายหนุ่มทั้งห้าคน ต่างคนต่างก็มีจิตใจอยากบวช จึงบวชจนสำเร็จญาณและมาพบกัน โดยบังเอิญ ทั้งห้าองค์มีความกตัญญูจดจำผู้ที่ให้กำเนิด จึงได้สร้างตุ่มถวายอุทิศให้ กะกุสัณฐะซึ่งไก่อเป็นผู้เลี้ยงสร้างเป็นรูปไก่อ โจนาคมนะสร้างเป็นรูปนาค กัสสปะสร้างเป็นรูปเต่า โคตมะสร้างเป็นรูปวัว และอริยเมตตริยสร้างเป็นรูปก้อนทูปผ้า เมื่อสร้างตุ่มเสร็จแล้วก็ทำถวายอุทิศ แต่ไปไม่ถึงผู้ให้กำเนิด กาเผือกจึงต้องมาบอกให้ทำเป็นประทีปรูปดินกาจุดไปถึงจึงจะอุทิศไปถึง

น11 *อานิสงส์ผางประทีป ฉบับวัดขยายหลวง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่* ใน นิตยสาร *Madame Figero* (มีนาคม 2547: 65) มีเรื่องย่อว่า

ครั้งหนึ่งมีแม่กาเผือกสร้างรังไข่ 5 ใบอยู่บนต้นไม้ วันหนึ่ง ขณะที่แม่กาออกไปหากิน ก็มีลมใหญ่พัดเอารังและไข่ทั้ง 5 ตกลงไปในแม่น้ำแล้วไหลไปกับน้ำเชี่ยว ฝ่ายแม่กาเผือกเมื่อกลับมาถึงรังไม่เห็นไข่ทั้ง 5 ใบก็เที่ยวตามหาที่ไหนก็ไม่เจอจึงตรอมใจตาย ไข่กาทั้ง 5 ฟองนั้นเมื่อไหลไปตามลำน้ำ ก็มีแม่สัตว์และคนซุกผ้าเก็บไป ฟองแรกแม่ไก่เก็บไปเลี้ยง ฟองที่สองแม่นากเก็บไปเลี้ยง ฟองที่สามแม่เต่าเก็บไปเลี้ยง ฟองที่สี่แม่โคเก็บไปเลี้ยง และฟองที่ห้าหญิงซุกผ้ามาซุกผ้าอยู่ริมน้ำเห็นเลยเก็บไปเลี้ยงต่อมาเมื่อไข่ทั้งฟอง 5 แดกออกก็กลายเป็นเด็กทารกน้อยจนเติบโตใหญ่เป็นชายหนุ่ม ก็ได้ขอแม่ของตนเข้าป่าเพื่อไปแสวงหาความสงบ ชายหนุ่มทั้งห้าพบกันโดยบังเอิญในป่า เมื่อไต่ถามความเป็นมาของแต่ละคนแล้วจึงรู้ว่าพวกตนทั้ง 5 คนเป็นพี่น้องกัน แต่ด้วยความที่ไม่รู้จักแม่ที่แท้จริงจึงอยากจะรู้จักแม่ของตน ฝ่ายแม่กาเผือกซึ่งตรอมใจตายไปเกิดเป็นเทวดา ก็ได้ลงมาหาชายหนุ่มทั้งห้าแล้วบอกว่า เมื่ออดีตชาติตนคือแม่กาเผือกเป็นแม่ของชายทั้งห้า ทั้งห้าคนคิดใจที่ได้พบแม่ที่แท้จริง แต่ก็เสียใจที่จะต้องพรากจากแม่อีก เทวดาผู้ที่เคยเป็นแม่กาเผือกจึงบอกว่า อย่าได้เสียใจไปเลย เมื่อถึงวันเพ็ญเดือนยี่ก็ให้เอาเส้นฝ้ายมารีว แล้วดึงออกให้เป็นรูปดินกาใส่ไว้ในผางใส่น้ำมันแล้วจุดบูชาอานิสงส์นั้นก็จะไปถึงแม่

2.3.2 เรื่องย่อตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ตน1 *พระยาภาณุวงศ์* ของปรีชา พิณทอง จาก *รวมวรรณคดีอีสาน เล่ม 1* (มปท.: 1-26) ซึ่งเป็นการรวบรวมวรรณคดีอีสานจากต้นฉบับที่เป็นใบลาน โดยผู้เขียนได้กล่าวว่าเป็น วรรณคดีที่ชาวอีสานรู้จักกันเป็นอย่างดี มีเนื้อเรื่องและผู้เขียนได้ปริวรรตมาเป็นรูปแบบไวยากรณ์ไทยปัจจุบัน แต่มีสำนวนภาษาเป็นภาษาท้องถิ่นอีสาน มีเรื่องย่อว่า

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์ห้าพระองค์คือ พระกกุสันธะ พระโกนาคมนะ พระกัสสปะ พระโคตมะ และพระอรियเมตไตรย ทั้งห้าพระองค์เกิดในท้องพระยาภาณุวงศ์ กาเผือกสองผัวเมียได้ทำรังอยู่บนต้นมะเดื่อใกล้ฝั่งน้ำ และออกไข่ 5 ฟองที่นั่น

ขณะที่พ่อแม่ไม่อยู่ ลมพัดเอาไขห้ำฟองไหลไปตามน้ำ ฟองที่หนึ่งแม่โกเอาไปเลี้ยง ฟองที่สองนางนาคเอาไปเลี้ยง ฟองที่สามแม่เต่าเอาไปเลี้ยง ฟองที่สี่แม่โคเอาไปเลี้ยง ฟองที่ห้าราชสีห์เอาไปเลี้ยง แม่เลี้ยงทั้งห้ารักลูกเหมือนลูกแท้ ๆ ของตน

ไขทั้งห้าเมื่อฟักออกมาก็เป็นมนุษย์รูปร่าง เมื่อโตจึงถามแม่ของตัวเองว่าใครเป็นแม่บังเกิดเกล้า เมื่อได้รับคำตอบว่าตนเป็นเพียงแม่เลี้ยง ด้วยเห็นไขลอยตามน้ำจึงเอามาเลี้ยงไว้ ใครเป็นแม่ที่แท้จริงนั้นไม่ทราบ

เมื่อเจริญวัยขึ้น ทั้งห้าได้ลาแม่ของตนออกบวชเป็นฤๅษีอาศัยอยู่ในป่าหิมพานต์ โดยทำวิสสุกรรมสร้างอาศรมให้ เมื่อทั้งห้าบำเพ็ญเพียรอยู่วันหนึ่งก็เดินมาพบกันได้ต้นไทร เมื่อได้ถามเรื่องราวกันแล้วก็รู้ว่าน่าจะเป็นพี่น้องกันจึงอธิษฐานให้แม่มาปรากฏต่อหน้า

ด้วยอำนาจอธิษฐานบารมีแม่กาซึ่งเป็นพระกาพรหมจึงลงมาจากสวรรค์ แม่กาเล่าความเป็นมาให้ฟังว่าเกิดพายุพัดเอาไขลอยน้ำไป ตนหาไขไม่เจอจึงตรอมใจตาย และเกิดเป็นพรหม ลูกทั้งห้าเมื่อฟังเรื่องราวแล้วจึงก้มกราบเท้า แม่กาจึงเอาด้ายทำเป็นตีนกาให้ลูกคนละเส้น บอกว่าเป็นรูปรอยเท้าให้กราบไหว้จึงจะได้เป็นพระพุทธรเจ้าในอนาคต แล้วพระกาพรหมก็กลับสวรรค์ ฤๅษีทั้งห้าบำเพ็ญเพียรจนได้อยู่บนสวรรค์ชั้นดุสิต ครั้งจุติจากสวรรค์ชั้นดุสิตก็บำเพ็ญทศบารมี จึงได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธรเจ้า ลูกกาเผือกเป็นพระพุทธรเจ้าแล้ว 4 องค์ เหลืออีกหนึ่งองค์ คือพระศรีอาริยมตไตรย ซึ่งจะมาตรัสรู้ในอนาคต ผู้ต้องการเกิดในศาสนาพระศรีอาริยมตไตรย ต้องฟังเทศน์มหาชาติให้จบในวันเดียวและไม่ทำบาปหนัก

ตน2 นางกาเผือก ค่ำกลอนไทยภาคอีสาน ของบุญ ปริบุญ โฉน (2484) มีเรื่องย่อว่า

นางกาเผือกอยู่กับสามีร่วมกันบำเพ็ญศีล จนมาวันหนึ่งนางก็ได้ตั้งท้องและออกไขมาห้าฟอง นางก็กกไขในรังบนต้นไม้เตี้ยชายฝั่งน้ำ วันหนึ่งทั้งสองออกไปหากินพร้อมกัน แล้วหลงทางกลับรัง เกิดพายุใหญ่พัดรังกา ไขทั้งห้าฟองจึงลอยไปติดตามชายฝั่ง และมีสัตว์ 5 ชนิดเก็บเอาไปเลี้ยง

ไข่ฟองที่หนึ่งไก่อเดี่ยวเอาไปเลี้ยง ไข่ฟองที่สองแม่นาคเอาไปเลี้ยง ไข่ฟองที่สาม แม่เต่าเอาไปเลี้ยง ไข่ฟองที่สี่แม่โคเอาไปเลี้ยง ไข่ฟองที่ห้าแม่ราชสีห์เอาไปเลี้ยง เมื่อไข่ทั้งห้าฟองฟักออกมา ก็เป็นมนุษย์รูปร่าง

เมื่อโตขึ้นเด็กหนุ่มทั้งห้าก็ต่างถามแม่ที่เลี้ยงมาว่าตนเองเป็นลูกใครเพราะหน้าตาต่างจากผู้เลี้ยงดูมาก แม่ต่างบอกว่าไม่ทราบเพราะเก็บมาเลี้ยง ทั้งห้าจึงขอออกบวช พระอินทร์จึงมาสร้างอาศรมให้ วันหนึ่งทั้งห้าก็ได้มาพบกันจึงทราบว่า เป็นพี่น้องกัน จึงได้อธิษฐานขอให้ได้พบแม่ แม่กาที่ตายไปและเป็นผกาพรหมบนสวรรค์จึงลงมาหาลูก ลูก ๆ ได้กราบไหว้และขอรอยเท้าแม่กาไว้กราบไหว้ แม่กาจึงฟื้นคืนเป็นรูปดินกาไว้ให้ และบอกให้ทุกเดือน 11 เดือน 12 ให้สร่งน้ำบูชา แล้วก็กลับสวรรค์ไป ทั้งห้าจึงบำเพ็ญเพียร เมื่อสิ้นอายุขัยก็ไปเกิดบนสวรรค์ชั้นดุสิต

ลูกกาทั้งห้าได้มาเกิดเป็นพระพุทธเจ้าบนโลกมนุษย์ ไข่ฟองที่หนึ่ง จุตติลงมาเกิดที่เมืองไพรีบิดาชื่อ โขติพราหมณ์ มารดาชื่อนางวิสาขาพราหมณี และมีบุตรชื่ออุตตโร บำเพ็ญเพียร 4 เดือนก็บรรลุปุริญาณ พระวรกายสูงสิบวา

ไข่ฟองที่สองชื่อ โคนาคม ลงมาเกิดในเมืองโสพี ษัณจะทัตโตโคตะพราหมณ์เป็นบิดา มารดาชื่ออุตตราพราหมณี มเหสีชื่อรูปติพราหมณี บุตรชื่อสัททวาราช บำเพ็ญเพียร 6 เดือนก็บรรลุปุริญาณ ครัสรู้ได้ต้นมะเดื่อ พระชนม์ยืนได้ 3 หมื่นปีจึงเสด็จเข้าสู่พระนิพพาน

ไข่ฟองที่สาม ชื่อ กัสสโป ลงมาเกิดในเมืองพาราณสี บิดาชื่อพรหมทัตติโขติ มารดาชื่อจันทวดี มเหสีชื่อสุมณฑา บุตรชายชื่อวิคโคโน บำเพ็ญเพียร 7 วันก็ตรัสรู้ ครัสรู้ได้ต้นโพธิ์ พระชนม์ได้ 2 พันปี จึงเสด็จเข้าสู่พระนิพพาน

องค์ที่สี่ชื่อ โคตโม ลงมาเกิดที่เมืองกบิล พระบิดาชื่อสิริสุทโธ พระมารดาชื่อนายา มเหสีชื่อนางพิมพา บำเพ็ญเพียรได้ 6 ปีจึงบรรลุปุริญาณ พระชนม์ได้ 80 พรรษาจึงเสด็จสู่พระนิพพาน

องค์ต่อมาคือพระอริยมตโตย พระองค์มีอายุ 8 หมื่นปี ศาสนาของพระองค์มีความสุขที่สุด คนที่อยากไปเกิดในศาสนานี้ต้องรู้จักทำทานรักษาศีลสมาสมา พระองค์จะลงมาเกิดที่เมืองปทุมวดี ชาวเมืองไม่ต้องทำงาน ไม่ต้องเสียดาย ไม่มีโจรขโมย มีต้นกัลปพฤกษ์ที่ใครอยากได้อะไรก็นึกเอาได้

ตน3 คำนำนพระธาตุเชิงชุม จาก ตำนานและคาถาบูชาพระพุทธรเจ้า 5 พระองค์ มีเรื่องย่อ
ว่า

ในสมัยพระพุทธรเจ้าสมณโคดมเป็นพระพุทธรเจ้าองค์ที่ 4 ในภัททกัลป์ ได้ประทับอยู่ที่
วิหารพระเชตะวันรามใกล้เมืองสาวัตถิมหานคร โดยมีพระอนันต์เถระเจ้ากับพระภิกษุพุทธสาวก
จำนวนหนึ่ง ได้ทูลถามถึงสาเหตุการอุบัติของพระพุทธรเจ้าที่จะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธรเจ้าในภัทท
กัลป์ คือ มหากัลป์ที่มีการอุบัติขึ้นของพระพุทธรเจ้า 5 พระองค์ มีพระพุทธรเจ้ากุกุสันโธ
พระพุทธรเจ้าโกนาคมโน พระพุทธรเจ้ากัสสโป พระพุทธรเจ้าโคตโม (พระพุทธรเจ้าสมณโคดม)
พระพุทธรเจ้าศรีอริยเมตไตรย ซึ่งพระพุทธรองค์ได้ทรงเล่าเรื่องนิทานกาเผือกว่า

มีพระโพธิสัตว์ 5 พระองค์มาเกิดเป็นลูกของนางกาเผือก (นางกาเผือกคือท้าวผกา
มหาพรหม) และทำรังอยู่ที่ต้นไม้เคื่อ (ต้นอุทุมพร) ริมแม่น้ำคงคาได้ออกไข่มา 5 ฟอง (คือพระ
โพธิสัตว์ทั้ง 5 พระองค์) นางกาเผือกกกไข่อยู่นานถึง 3 เดือนเต็ม ไข่ก็ยังไม่แตกออกเป็นตัว
นางกาเผือกทนหิวไม่ไหวจึงบินออกไปหาอาหาร ในเวลาต่อมา ได้เกิดลมพายุพัดและฝนตกหนักที่
บริเวณต้นมะเคื่อ ทำให้กิ่งหักลงในแม่น้ำคงคา ไข่ของนางกาเผือกปลัดตกกระจายในขณะที่ นาง
กาเผือกบินออกไปจากรังเพื่อหาอาหาร ไข่ฟองที่ 1 ได้ลอยไปค้างอยู่ที่บริเวณเกาะไกริมหนองหาร
หลวง แม่ไก่อ้นำไปฟักเกิดเป็นไก่เผือกเพศผู้ให้ชื่อตามแม่ไก่อว่า กุกุสันโธ ไข่ฟองที่ 2 ไปค้างอยู่ที่
เกาะนาคแห่งหนึ่งริมแม่น้ำคงคา แม่นาคนำไปฟักเกิดเป็นนาคเผือก เพศผู้ให้ชื่อตามแม่นาคว่า
โกนาคมโน ไข่ฟองที่ 3 ไปค้างอยู่ที่เกาะเต่าแห่งหนึ่งริมแม่น้ำคงคา แม่เต่าได้นำไปฟักเกิดเป็นเต่า
เผือกเพศผู้ ให้ชื่อตามแม่เต่าว่ากัสสโป ไข่ฟองที่ 4 ไปค้างที่ป่าโคแห่งหนึ่ง แม่ไก่อ้นำไปฟักเกิด
เป็นโคเผือกเพศผู้ ให้ชื่อตามแม่ไก่อว่า โคตโม ไข่ฟองที่ 5 ไปค้างอยู่ที่สวนดริพราหมณ์ ที่เมือง
อุตตรปัจจนมหานคร ซึ่งพราหมณ์ทั้ง 3 ไปพบไข่ของกาเผือก จึงได้นำมาให้นางสิงหพรหมณีทั้ง 3
ซึ่งเป็นภรรยาของตนมาฟักจนเกิดมาเป็นมนุษย์เพศชาย มีรูปร่างผิวพรรณงดงาม นางสิงหพรหมณี
ทั้ง 3 ให้ชื่อตามนามสกุล ของตนว่า อริยโมตริบุตร พระโพธิสัตว์ทั้ง 5 พระองค์ ได้อยู่กับแม่เลี้ยง
จนเข้าสู่วัยหนุ่ม แม่เลี้ยงของพระโพธิสัตว์ทั้ง 5 จึงได้เล่าเรื่อง ความเป็นมาของพระโพธิสัตว์ให้
ฟัง ทำให้พระโพธิสัตว์ทั้ง 5 ต้องการพบกับแม่ที่แท้จริงจึงได้ลาแม่เลี้ยงเที่ยวหาแม่ และเมื่อพบแม่
ของตนจะรักษาศีลภาวนาปรารถนาพุทธภูมิได้แล้ว แม่เลี้ยงของพระโพธิสัตว์ทั้ง 5 พระองค์ได้
ขอให้หย่าละทิ้งนามเดิมของแม่เลี้ยง พระโพธิสัตว์ทั้ง 5 ได้เที่ยวตามหาแม่แต่ไม่พบ พระโพธิสัตว์
กุกุสันโธจึงได้กลับมาที่เกาะแม่เลี้ยงมารักษาศีลภาวนาได้ค้นชัยพฤกษ์ ส่วนพระโพธิสัตว์ทั้ง 4
ตามหาแม่ไม่พบเช่นกัน และพระโพธิสัตว์ทั้ง 5 ได้มาพบกันที่เกาะไก่อได้สอบถามประวัติความ

เป็นมาของแต่ละฝ่าย ทำให้ทราบว่านี่เป็นที่นั่งจึงได้ร่วมรักษาสิลาภวานาที่เกาะแห่งนี้จนครบ 3 ปี
 ยังไม่มีโอกาสได้พบแม่ ได้ปรึกษาร่วมกันจะเที่ยวตามหาแม่ โดยออกเดินทางไปที่ศิประจิม
 (ทิศตะวันตก) และทิศทักษิณ (ทิศใต้) ก่อนที่จะออกเดินทางพระโพธิสัตว์กุกสันโธ ได้กล่าวว่าที่นี่
 (เกาะไก่อ) เป็นสถานที่บำเพ็ญเพียรเพื่อพระพุทธภูมิร่วมกัน เราจึงไม่ควร ลืมที่แห่งนี้ ถ้าผู้ใดสำเร็จ
 เป็นพระพุทธเจ้าให้มาประทับรอยพระบาทไว้ ณ ที่แห่งนี้เป็นเครื่องหมาย พระโพธิสัตว์ทั้ง 5
 เดินทางมาถึงคอยสิงคุดระ อยู่ริมฝั่งแม่น้ำคงคาและคอยบริวารมี 4 ลูก ได้แวะพัก ณ ที่แห่งนี้ทำ
 สมาทานศีลบำเพ็ญเพียรตั้งสัตย์อธิษฐาน ถ้าไม่พบแม่จะไม่ไปที่ไหนแม้สังขารจะดับ พักอยู่นานถึง
 6 ปีก็ไม่พบแม่ พระศรีอริยเมตตโดยปรึกษากับพระโพธิสัตว์ที่ ๕ ทั้งหมดว่าแม่จะสำเร็จเป็น
 พระพุทธเจ้า ขอให้แม่มาพบกับเราทั้งหลาย และพระโพธิสัตว์ทั้ง 5 ได้ตั้งอธิษฐานร่วมกันด้วยบารมี
 ทำให้ท้าวผกามหาพรหม คือ นางกาเผือกทราบว่า บรรดาลูก ๆ ต้องการพบเมื่อครั้งเป็นกาเผือก
 ท้าวผกามหาพรหมซึ่งอยู่ชั้นสุทธาวาสได้อธิษฐานเป็นกาเผือกเมื่อชาติก่อน เพื่อมาปรากฏให้พระ
 โพธิสัตว์ทั้ง 5 ได้พบเห็น พระโพธิสัตว์ทั้ง 5 ได้ทำความเคารพ นางกาเผือกผู้เป็นแม่และขอพรเพื่อ
 ปราบปรามที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าร่วมกันในภพทกัลป์เดียวกัน นางกาเผือกได้ประทานพรให้
 สำเร็จดังที่ได้ขอพรไว้ แล้วเนรมิตประทับดินกาให้กับพระโพธิสัตว์ทั้ง 5 องค์กรละ 1 คู่เพื่อเป็น
 เครื่องสักการบูชาและได้กลับไปสู่ที่พำนักชั้นสุทธาวาสทำให้พระโพธิสัตว์ทั้ง 5 ได้ระลึกถึง
 สถานที่แห่งนี้เป็นที่อันประเสริฐที่แม่ นางกาเผือกมาปรากฏให้เห็นและประทานพรเนรมิต
 ประทับดินกาไว้ให้เป็นที่ยเคารพสักการบูชา พระโพธิสัตว์ทั้ง 5 ให้สัตย์จะต่อกันว่าเมื่อสำเร็จเป็น
 พระพุทธเจ้าจะนำบริวารหรือวัตถุราคาสูงใดสิ่งหนึ่งมาประดิษฐานบูชาเป็นเครื่องหมายไว้ที่คอย
 สิงคุดระ

ตน4 พระเจ้าห้าพระองค์(ตำนานภูถังกา) จากหนังสือ พญานาค...เมืองลับแล (2547: 65)
 เป็นตำนานอธิบายชื่อของสถานที่ที่เกาะเขา 5 ลูก เกาะกลุ่มกันอยู่ใกล้กับบึงโจงโหลงและภูว้าวในเขต
 จังหวัดหนองคาย ตั้งอยู่ในเขตอำเภอบึงโจงโหลง มีเรื่องย่อว่า

กาเผือกได้ตกไข่ 5 ฟองที่ภูถังกา วันหนึ่งเกิดลมพายุใหญ่หอบเอาไข่ปลิวไปตามลม ไข่นั้น
 ตกกระจัดกระจายไปในสถานที่หลายแห่ง ต่อมาไข่นั้นได้ฟักออกมาเป็นพระเจ้ากุกสันโธ พระเจ้า
 โกนาทโม พระเจ้ากัสสโป พระเจ้าโคตโม และองค์ต่อไปได้แก่พระศรีอริยเมตตดิริโย บริเวณนั้น
 กาทั้งหลายไม่กล้าบินผ่านไปบริเวณภูถังกาเพราะจะถูกพายุใหญ่พัดคาที่บินผ่านปลิวไปทางป่าเขกา
 (เขตอำเภอเขกา จังหวัดหนองคาย)

ตน5 พระยาภาเคือก : วรรณกรรมนิทาน จาก สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคอีสาน เล่ม 9 (2542: 3010-3011) มีเรื่องย่อว่า

ในสมัยอดีตกาล มีกาเผือกสองตัวเมียอาศัยอยู่ในป่าใหญ่ทำรังอยู่บนต้นไม้ชื่อ โกลีฝั่งน้ำ ครั้งนั้นพระพุทธเจ้าทั้งห้าเป็นพระโพธิสัตว์ มาเกิดในท้องพระยาภาเคือก เมื่อกาเผือกออกไข่มาห้าฟองแล้วก็แบ่งเวรกันดูแลรักษา วันหนึ่งกาเผือกสองตัวออกไปหากินด้วยกัน ตอนบ่ายเกิดพายุพัดใหญ่ เอาไข่ตกลงไปในน้ำไข่ทั้งห้าฟองไหลไปตามน้ำ พ่อแม่กากลับมาไม่เห็นไข่ ก็ขาดใจตายไปเกิดเป็นพรหมบนสวรรค์นามพระกาพรหม ไข่ทั้ง 5 นั้น ฟองที่หนึ่งแม่ไก่เก็บไปเลี้ยง ไข่ฟองที่สองแม่นากเก็บไปเลี้ยง ไข่ฟองที่สามแม่เต่าเก็บไปเลี้ยง ไข่ฟองที่สี่แม่โค นำไปเลี้ยง ส่วนฟองที่ห้าแม่ราชสีห์เก็บไปเลี้ยง เมื่อไข่ฟองออกมาก็เป็นมนุษย์รูปงาม เมื่อถามถึงแม่ ก็ไม่มีใครตอบได้

เมื่ออายุครบ 15 ทั้งห้าก็ลาแม่ออกบวชเป็นฤๅษีอยู่ในป่า แม่เลี้ยงทั้งห้าก็ฝากว่าหากได้สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้าก็ขอฝากชื่อแม่ไว้เป็นอนุสรณ์ แม่ไก่ฝากชื่อ กกุสันธะ แม่นากฝากชื่อ โจนาคมนะ แม่เต่าฝากชื่อ กัสสปะ แม่โคฝากชื่อ โคตมะ แม่ราชสีห์ฝากชื่อ อริยะเมตไตรยะ พระอินทร์สั่งวิศุกรรมเทพบุตรมาสร้างอาศรมให้ 5 หลัง แล้วทั้งห้าก็บำเพ็ญเพียรอย่างตั้งใจเพื่อต้องการเห็นหน้าแม่

ครั้นออกจากการบำเพ็ญเพียร ทั้งห้าก็มาพบกัน เมื่อทราบความเป็นมาก็รู้ว่าเป็นที่นั่งกันแล้วจึงร่วมกันอธิษฐานขอให้แม่มาพบ พระกาพรหมจึงลงมาจากสวรรค์แปลงกายเป็นกาเผือกแล้วจึงทำค่ายดินกาให้ลูกทั้งห้าคน แล้วบอกว่าดินกานี้เป็นรูปรอยเท้าแม่ ถ้าวักและคิดถึงแม่ให้เคารพกราบไหว้รอยดินกานี้ แล้วพระกาพรหมก็กลับสวรรค์ ฤๅษีทั้งห้าก็ตั้งใจบำเพ็ญเพียรและเคารพกราบไหว้ดินกาทุกวันครั้นจุติจากสวรรค์ก็ไปเกิดยังภพต่าง ๆ เพื่อบำเพ็ญบารมี 10 ประการ ทั้งชั้นกลาง ชั้นต่ำ และชั้นสูง แล้วก็มาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าตามลำดับ ยังเหลืออีก 1 องค์ คือพระศรีอาริยะเมตไตรย จะมาตรัสรู้ในอนาคตเมื่อศาสนาของพระโคตมะสิ้นแล้ว

ตน6 นางกาเผือก เล่าโดย พระครูอุคมศิริธรรม (วัฒนา ศิริธมฺโม) เจ้าคณะตำบลเมืองทอง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2551 มีเรื่องว่า

ในสมัยดั้นกับมีนางกาเผือกออกไข่ไว้ 5 ฟองได้ต้นมะเดื่อ วันหนึ่งนางออกไปหากิน เกิดพายุพัดรังกาตกน้ำไป ไข่ทั้ง 5 ฟองไหลไปตามน้ำ ไข่ฟองแรกแม่ไก่อ้นำไปเลี้ยง ไข่ฟองที่สองแม่

นาคนำไปเลี้ยง ไช้ฟองที่สามแม่เต่านำไปเลี้ยง ไช้ฟองที่สี่แม่จวนำไปเลี้ยง ไช้ฟองที่ห้าแม่สิงห์นำไปเลี้ยง ส่วนแม่กากลับมารังไม่เห็นไข่ก็ตรอมใจตายไปเกิดเป็นฉุกกาพรหม ไช้ทั้งห้าฟักออกมาเป็นคน แม่เลี้ยงก็เลี้ยงจนเติบโตใหญ่ ทั้งห้าจึงลาบวชเป็นฤๅษี และได้มาพบกันที่คอย สิงศุระเมื่อรู้ว่าเป็นพี่น้องกันจึงอธิษฐานขอพบแม่ นางกาเผือกจึงลงมาหาและบอกให้ใช้ด้ายดิบพันเป็นเกลียวจึกเป็นรูปตีนกาจุดประทีปบูชาแม่ ต่อมาฤๅษีทั้งห้าก็บรรลุนิพพานและไปเกิดเป็น พระเจ้าห้าพระองค์คือพระกุกุสันโธ พระโกนาคมนโน พระกัสสโป พระโคตโม และพระศรีอาริย์ซึ่งจะมาเกิดในอนาคต ผู้ที่บูชาแม่ ทำความดีทำบุญมาก หรือฟังเทศน์มหาชาติจบภายในวันเดียวก็จะได้ไปเกิดในโลกพระศรีอาริย์

ตน7 พระเจ้าห้าพระองค์ สัมภาษณ์นายอุคม วงศ์ศรีรัตน์ อายุ 65 ปี ไวยาวัจกร วัดบ้านเมืองทอง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2551 มีเรื่องว่า

นางกาเผือกได้ออกไข่ไว้ 5 ฟอง วันหนึ่งเกิดพายุพัดรังกาดกลงน้ำไข่ไหลไป แม่กาตามหาไม่เจอจึงขาดใจตาย ไข่กาทั้งห้ามี แม่ไก่ แม่ นาค แม่เต่า แม่วัว และแม่ราชสีห์นำไปเลี้ยงจนเติบโตใหญ่ชาติต่อไปได้เกิดเป็นพระเจ้าห้าพระองค์มีพระกุกุสันโธ พระโกนาคมนโน พระกัสสโป พระโคตโม พระศรีอาริย์เมตไตรโย ตั้งชื่อตามผู้เอาไปเลี้ยง

รวมตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 7 ส่วน

2.3.3 เรื่องย่อตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ภาคกลาง

ก1 พระเจ้าห้าพระองค์ (จาก อนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพนางพัชณา วิททยานิช ณ เมรุวัดธาตุทอง วันที่ 30 มีนาคม 2503) เป็นหนังสือที่นิยมพิมพ์แจกในงานศพหรืองานต่ออายุ โดยเนื้อหาในหนังสือเล่มนี้จะกล่าวถึง 4 เรื่อง คือ วันทาพระและเจดีย์, พระนามพระพุทธรเจ้าทั้ง 5 พระองค์, อากาทั้ง 32 อย่าง และพระอาราธาสูธา แต่จะเรียกหนังสือนี้ในชื่อว่า พระเจ้าห้าพระองค์ โดยส่วนสำคัญอยู่ที่ พระนามพระพุทธรเจ้าทั้ง 5 พระองค์ จากการเทียบเนื้อหาพบว่ามีส่วนที่ตรงกับฉบับกลอนสวดที่หอสมุดแห่งชาติมาก น่าจะเป็นการคัดลอกมาจากต้นฉบับกลอนสวดฉบับใดฉบับหนึ่งที่แพร่กระจายอยู่ทั่วไปในภาคกลาง เพราะเป็นวรรณกรรมที่นิยมพิมพ์แจกในงานบุญ เพราะเชื่อว่าได้อานิสงส์มาก มีเรื่องย่อว่า

ในศักราชศาสนานี้มีพระพุทธเจ้ามาตรัสรู้ 5 พระองค์ โดยเสด็จมาจากสวรรค์ชั้นดุสิต พระองค์แรกพระนามว่าพระกุกกุสันโธ เกิดในเมืองกบิลพัสดุ์ พระบิดานามว่าท้าวปัญชาทิต พราหมณ์ พระมารดานามว่านางวิสาขาพราหมณี พระชนม์มียาวได้ 4 หมื่นปี คนที่มาเกิดใน พระศาสนาของพระองค์ได้ขึ้นสวรรค์หมด พระวรกายสูงได้ 20 ศอก ตรัสรู้ได้ต้นกัลปพฤกษ์ เมื่อเสด็จสู่ พระนิพพานแผ่นดินสูงขึ้น 8 พันวา

ลำดับต่อมา พระพุทธเจ้านามพระพุทธโคนาคม เกิดในเมืองกัมมะพฤกษ์ พระบิดานามว่า อุทิตทัตพราหมณ์ พระมารดานามว่านางเกษวดีพราหมณี มีพระชนม์มียืน 4 หมื่นปี ผู้เกิดในศาสนา ของพระองค์ไปเกิดบนสวรรค์ 3 ส่วน ดกนรก 1 ส่วน พระวรกายสูง 30 ศอก ตรัสรู้ได้ต้นมะเดื่อ เมื่อเสด็จสู่พระนิพพาน แผ่นดินสูงขึ้นอีก 8 พันวา

ลำดับต่อมา พระพุทธกัสสปะมาเกิดในเมืองบุรีศรีมหานคร พระบิดานามว่าพรหมทัต พราหมณ์ พระมารดานามว่านางสาครพราหมณี พระชนม์มียืน 2 หมื่นปี คนที่เกิดในศาสนานี้ขึ้น สวรรค์ 2 ส่วน ดกนรก 2 ส่วน พระวรกายสูง 20 ศอก ตรัสรู้ได้ต้นไทร เมื่อเข้าสู่พระนิพพาน แผ่นดินสูงขึ้นอีก 8 พันวา

ลำดับต่อมา พระสิริสากยมุนี เป็นศาสนาปัจจุบัน พระองค์ประสูติที่เมืองกบิลพัสดุ์ พระบิดาพระนามว่าพระเจ้าสุทโธทนะ พระมารดาพระนามสิริมหามายา พระชนมายุได้ 80 ปี มนุษย์ที่เกิดในแผ่นดินนี้ไปเกิดในสวรรค์ 1 ส่วน ดกนรก 3 ส่วน พระวรกายสูง 8 ศอก ตรัสรู้ได้ต้น โพธิ์ ศาสนามีอายุได้ 5 พันปี เมื่อสิ้นศาสนาแล้วแผ่นดินสูงขึ้นอีก 8 พันวา

ลำดับต่อมาพระศรีอาริยมตไธย มาเกิดในเมืองเกตุมวดี พระบิดานามสุพรหมพราหมณ์ พระมารดานามพรหมวดีพราหมณี พระวรกายสูง 80 ศอก ตรัสรู้ได้ต้นกาคะทิง ทรงครองเพศ คฤหัสถ์ได้ 4 หมื่นปีก่อนตรัสรู้ มีพระมเหสีนามจันทมุขี มีพระราชบุตรนามวสันตกุมาร ผู้คนที่เกิด ในศักราชศาสนานี้ขึ้นสวรรค์ทั้งหมด

ก2 พระเจ้า 5 พระองค์ นางแพ ผดุงผิว พิมพ์แจกในงานทำบุญศพ นายมา ผดุงผิว วัดปาก กระทุ่ม อำเภอมหาราช จังหวัดอยุธยา วันที่ 17 ตุลาคม 2475 ขึ้นชื่อเรื่องว่า พระนามพระพุทธเจ้า ทั้ง 5 พระองค์ และตอนท้ายกล่าวถึงอาการ 32 มีเรื่องย่อว่า

พระพุทธเจ้านามว่ากุกุสันโธ จุตจากสวรรค์ชั้นดุสิตมาเกิดยังเมืองกบิลพัสดุ์ บิดานาม อัครทตพราหมณ์ มารดานามว่านางวิสาขาพราหมณี มีพระชนม์มัย 4 หมื่นปี ในศาสนาของ พระองค์มนุษย์ขึ้นสวรรค์ทั้งหมด พระวรกายสูง 40 ศอก ตรัสรู้ได้ต้นกัลปพฤกษ์ เมื่อเสด็จสู่พระ นิพพานแผ่นดินสูงได้ 8 พันวา

ลำดับต่อมา พระพุทธเจ้านามพระพุทธ โคนาคม จุตจากสวรรค์ชั้นดุสิตลงมายังเมืองกาม พฤษ์ พระบิดานามอุทิตทตพราหมณ์ พระมารดานามเกษวดีพราหมณี มีพระชนม์มัย 4 หมื่นปี มนุษย์ในยุคนี้ขึ้นสวรรค์ 3 ส่วน ตกนรก 1 ส่วน พระวรกายสูง 30 ศอก ตรัสรู้ได้ต้นมะเดื่อ เมื่อเสด็จ สู่พระนิพพานแผ่นดินสูงขึ้นอีก 8 พันวา

ต่อมาพระพุทธเจ้านามพุทธกัสสปะจุตจากสวรรค์ชั้นดุสิต มาเกิดยังเมืองพาราณสี บิดานาม ท้าวพรหมทัตพราหมณ์ มารดานามนางสาครพราหมณี พระองค์มีพระชนม์มัย 2 หมื่นปี ผู้คนที่เกิด ในศาสนาของพระองค์ขึ้นสวรรค์ 2 ส่วน ตกนรก 2 ส่วน พระวรกายสูง 20 ศอก ตรัสรู้ได้ต้นไทร เมื่อเสด็จสู่พระนิพพานแผ่นดินสูงขึ้น 8 พันวา

ต่อมาพระศิริสาขมุนีโคดม จุตจากสวรรค์ชั้นดุสิต มาเกิดยังเมืองกบิลพัสดุ์ พระบิดานาม ศิ ริสุทโชนะ พระมารดานามสิริมหามายา พระชนม์มัย 80 ปี มนุษย์ที่เกิดในศาสนาของพระองค์ ขึ้นสวรรค์ 1 ส่วน ตกนรก 3 ส่วน ตรัสรู้ได้ต้นโพธิ์ พระศาสนามีอายุได้ 5 พันปีก็จะสูญไป แล้ว แผ่นดินจะสูงขึ้นอีก 8 พันวา

จากนั้นจึงมีพระพุทธเจ้าพระนามว่าพระศรีอาริยเมตตรัย จุตจากสวรรค์ชั้นดุสิต มาเกิดยัง เมืองเกตุมวดี บิดานามสุพรหมพราหมณ์ มารดานามพรหมวดีพราหมณี ครองเพศฤหัสถ์ได้ 4 หมื่นปี มีมเหสีนามจันทมุขี มีพระโอรสนามวิฆนกุมาร จึงเสด็จออกบวช พระชนม์มัย 8 หมื่นปี ตรัสรู้ได้ต้นกาคะทิง มนุษย์ที่เกิดในศาสนาของพระองค์ขึ้นสวรรค์ทุกคน

ก3 พระเจ้าห้าพระองค์และอาการทั้ง 32 อย่าง อุดมคติบางส่วนของมนุษย์ชน และนานา นุสาสนโนวาท นางกิมเน็ย เอื้อวิทยา พิมพ์แจกในงานทำบุญอายุครบ 71 ปี นางผ่อง หลิมงาม มารดา วันที่ 15 มีนาคม 2471 (6-29) เป็นหนังสือที่รวบรวมเรื่องราวทางศาสนา โดยเนื้อหาหลักอยู่ที่พระ นามพระพุทธเจ้าทั้ง 5 พระองค์ มีลักษณะการแต่งและเนื้อหาแบบเดียวกับพระพุทธเจ้าห้าพระองค์ ฉบับของหอสมุดแห่งชาติ แต่มีความแตกต่างกันตรงรายละเอียดของการเขียนคำบางคำเท่านั้น

ฉบับ ก8 มีการเขียนและสะกดคำที่ไม่มีหลักเกณฑ์มากนักแต่ฉบับนี้มีหลักเกณฑ์การเขียนที่ถูกต้องกว่า น่าจะเป็นเพราะเป็นหนังสือที่คัดลอกภายหลังตามคตินิยมการสร้างหนังสือเพื่อเป็นพุทธบูชา เมื่อมีระบบภาษาที่ชัดเจน โดยมีข้อกำหนดของราชบัณฑิตยสถานที่มีเริ่มต้นเมื่อสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว การเขียนการสะกดจึงมีระเบียบแบบแผนมากขึ้น มีเรื่องย่อว่า

พระพุทธเจ้าทั้ง 5 พระองค์เสด็จจากสวรรค์ชั้นดุสิตมาเกิดยัง โลกมนุษย์ พระองค์แรก พระกุกุสัน โธลงมาเกิดในเมืองกบิลพัสดุ์ พระบิดานามว่าอัครกะทัตพราหมณ์ พระมารดานามว่านางวิสาขาพราหมณี ตรัสรู้ได้ต้นกัลปพฤกษ์ พระวรกายสูง 40 ศอก พระชนม์ยืน 4 หมื่นปี ในแผ่นดินนี้คนขึ้นสวรรค์ทั้งหมด เมื่อเสด็จสู่พระนิพพานแผ่นดินสูงขึ้น 8 พันวา

ลำดับต่อมาพระพุทธโกนาคม จูติจากสวรรค์ชั้นดุสิตมาเกิดในเมืองกามพฤกษ์ พระบิดานามท้าวอุทิตทัตพราหมณ์ พระมารดานามพระนางเกษวดีพราหมณี พระชนม์ยืน 4 หมื่นปี ในยุคนี้คนขึ้นสวรรค์ 3 ส่วน ตกนรก 1 ส่วน ตรัสรู้ได้ต้นมะเดื่อ พระวรกายสูง 30 ศอก เมื่อเสด็จสู่พระนิพพานแผ่นดินสูงขึ้น 8 พันวา

ลำดับต่อมาพระพุทธกัสปะจูติจากสวรรค์ชั้นดุสิต ลงมาเกิดในเมืองพาราณสี พระบิดานามท้าวพรหมทัตพราหมณ์ พระมารดานามพระนางสาครพราหมณี พระชนม์ยืน 2 หมื่นปี ผู้ที่มาเกิดในศาสนาของพระองค์ไปเกิดบนสวรรค์ 2 ส่วน ตกนรก 2 ส่วน พระวรกายสูง 20 ศอก ตรัสรู้ได้ต้นไทร เมื่อเสด็จสู่พระนิพพานแผ่นดินสูงขึ้น 8 พันวา

ลำดับต่อมาอันเป็นศาสนาปัจจุบัน พระสิริสากขมุณีจูติจากสวรรค์ชั้นดุสิต ลงมาเกิดในกรุงกบิลพัสดุ์ พระบิดานามพระเจ้าสุทโธทนะ พระมารดานามสิริมหามายา ตรัสรู้ได้ต้นโพธิ์ พระชนม์ยืน 80 ปี พระวรกายสูง 8 ศอก ในศาสนาของพระองค์มนุษย์ได้ขึ้นสวรรค์ 1 ส่วน ตกนรก 3 ส่วน ศาสนามีอายุ 5 พันปี เมื่อสิ้นศาสนาแผ่นดินสูงขึ้นอีก 8 พันวา

ลำดับต่อมาพระศรีอาริยมตตรัย จูติจากสวรรค์ชั้นดุสิตมาเกิดในเมืองเกตุมวดี พระบิดานามว่าสุพรหมพราหมณ์ พระมารดาชื่อพรหมวดีพราหมณี พระชนม์ยืน 8 หมื่นปี คนที่เกิดในศาสนาของพระองค์ขึ้นสวรรค์ทั้งหมด ขณะทรงครองเพศฤๅษี 4 หมื่นปี ทรงมีมเหสีชื่อนางจันทมุขี มีโอรสชื่อวัฒนกุมาร แล้วจึงเสด็จออกบวช เป็นที่ยินดีของทั้งเทวดา นาค มนุษย์

ก4 พระยาภาณุวงศ์ เรื่องพระเจ้าห้าพระองค์ แต่งโดย เจริญ อุปลัมภานนท์ (2471) เป็นวรรณกรรมวัดเกาะที่ผู้เขียนแต่งเพิ่มขึ้นตามเรื่องราวที่ได้ยินมา มีเรื่องย่อว่า

กาเหืองสองตัวผัวเมียปกครองฝูงกามาช้านาน เกิดเบื่อหน่ายในยศศักดิ์ จึงหนีจากฝูงกา ไปถือศีลในป่าใหญ่ และได้ออกไข่ 5 ฟอง วางไข่บนต้นมะเดื่อ เมื่อใกล้วันฟักไข่พ่อกาไปหาอาหารไม่กลับ แม่กาหิวมากจึงออกไปหาอาหาร เกิดพายุใหญ่พัดรังแตก ไข่ทั้ง 5 ฟองจึงลอยไปติดฝั่งน้ำในที่ต่างกัน

ไข่ฟองแรกแม่ไก่เก็บไปเลี้ยง ไข่ฟองที่ 2 แม่นาคเก็บไปเลี้ยง ไข่ฟองที่ 3 แม่เต่าเก็บไปเลี้ยง ไข่ฟองที่ 4 แม่โคเก็บไปเลี้ยง และไข่ฟองที่ 5 แม่สิงห์เก็บไปเลี้ยง ส่วนแม่กาเหืองเมื่อหาลูกไม่พบก็ขาดใจตาย พ่อกาที่ฆ่าตัวตายตาม ด้วยผลแห่งการรักษาศีล จึงไปเกิดเป็นพรหมชื่อผกาพรหม

ไข่ทั้ง 5 ฟองเมื่อฟักออกมา กลายเป็นมนุษย์รูปร่าง เมื่อโตเป็นหนุ่มได้ออกบวชและตามหาผู้ให้กำเนิด มารดาบุญธรรมผู้เลี้ยงดูมาจึงขอฝากชื่อไว้กับลูกแต่ละคน แม่ไก่ฝากชื่อว่ากุกุสันโธ แม่นาคฝากชื่อ โคนาคมะโน แม่เต่าฝากชื่อ กัศปะ แม่โคฝากชื่อ โคนาคม แม่สิงห์ฝากชื่อ สีขะเมต ไตร

พระอินทร์ได้เนรมิตศาลาให้ทั้ง 5 บำเพ็ญเพียร จนอายุได้ 20 ปีทั้ง 5 ก็ได้มาพบกัน และรู้ว่า เป็นพี่น้องกัน จึงได้ร่วมกันอธิษฐานขอพบผู้ให้กำเนิด ผกาพรหมทั้งสองจึงลงมาหาลูก เมื่อลูกได้พบจึงขอกราบไหว้ และแม่กาได้ให้ลูกพื้นด้วยเป็นรูปดินกา ลอยกระหนุงบูชาพ่อแม่ทุกเดือน 11 และเดือน 12 ทั้ง 5 คนเมื่อได้พบผู้ให้กำเนิดแล้วจึงบำเพ็ญเพียรจนบรรลุโพธิญาณ เมื่อสิ้นอายุขัยก็ไปเกิดบนสวรรค์ชั้นดุสิต เมื่อถึงกาลจึงลงมาตรัสรู้ตามลำดับ คือ

ไข่ฟองที่ 1 ชื่อพระกุกุสันโธ เกิดที่เมืองกบิลพัสดุ์ พระบิดานามพระเจ้าจักรพรรดหัตถ์ครองกรุงกบิลพัสดุ์ พระมารดานามวิสาขา มเหสีนามศรีสำอาง มีพระโอรสนามอุตระ บวชได้ 4 เดือนก็ตรัสรู้ได้ตั้งราชพุทธยกษ์ พระวรกายสูง 4 ศอก มีนางสามาเป็นภิกษุณี อายุได้ 4 หน้ันปี ก็เสด็จสู่พระนิพพาน

ไข่ฟองที่ 2 พระ โคนาคม เกิดที่เมืองกามพฤกษ์ มีบิดาชื่ออุทิศทัตพราหมณ์ มารดาชื่อ นาง เกศวดี มีอายุยืน 4 หน้ันปี เมื่อเสด็จสู่พระนิพพาน แผ่นดินสูงได้ 8 พันวา

ไข่มพองที่ 3 คือพระกัศโป เกิดที่เมืองพาราณสี มีบิดาชื่อพรหมทัตพราหมณ์ มารดาชื่อ นางสาคร ครัสรู้ได้คืน ไทร พระวรกายสูง 20 ศอก อายุศาสนายืน 2 หมื่นปี เมื่อเสด็จสู่พระนิพพาน แผ่นดินสูง 8 พันวา

ไข่มพองที่ 4 สมณะ โคดม เกิดที่เมืองกบิลพัสดุ์ พระบิดาชื่อวิสุทโธ กษัตริย์กรุงกบิลพัสดุ์ พระมารดาชื่อนางสิริมาชา ครัสรู้ได้คืนศรียาโพธิ์ มีพระชันษา 80 พรรษา แล้วเสด็จสู่พระนิพพาน แผ่นดินสูงได้ 8 พันวา

ไข่มพองที่ 5 คือพระศรีอารีย์ เกิดที่เมืองเกตุมวดี พระบิดาชื่อสุพรหมพราหมณ์ พระมารดาชื่อพรหมวดี มีอายุยืนได้ 8 พันวา พระวรกายสูง 80 ศอก ครัสรู้ได้คืนกะทิง เมื่อยังไม่ครัสรู้ทรงมีชายาชื่อจันทมุขี มีโอรสชื่ออวัฒนา เมื่ออายุได้ 4 หมื่นปีจึงเสด็จออกบวช เมื่อสิ้นพระศาสนาแผ่นดินสูงอีก 8 พันวา

ก5 โภทิสัตว์ทั้งห้าจุติในฟองไข่มของสมเด็จพระแม่ย่ากาขาวจาก กว่าจะสำเร็จเป็นพระศรีอารีย์ เขียนโดย อริยะ (2540: 68-70) เป็นเรื่องราวที่แทรกอยู่ในหนังสือเกี่ยวกับพระศรีอารีย์ เป็นตำนานที่น่าจะได้ต้นเค้ามาจากเรื่องราวดั้งเดิมที่รับรู้กันในสังคมไทย มีเรื่องว่า

พระแม่กาขาวออกไข่มมา 5 ฟอง และดูแลไข่มอย่างดี พอกาขาวเป็นผู้หาอาหารมาป้อน วันหนึ่งเกิดฝนกรด ไฟไหม้ป่า พายุพัดมายังต้นโพธิ์ทะเลที่เป็นรังของแม่กาขาว แม่กาขาวต้องสละรังล้มพดรังจนตกไป ไข่มทั้ง 5 ฟองลอยไปอยู่คนละที่ แม่กาเห็นไฟไหม้จึงยอมสละชีวิต โดยใช้เลือดตนเพื่อดับไฟป่า ด้วยผลบุญจึงได้ไปเกิดเป็นเทพธิดาบนสวรรค์ และเป็นพุทธมารดาของพระพุทธรเจ้าทุกชาติ ไข่มพองแรก ไก่เป็นผู้นำไปเลี้ยงจึงได้นามว่า พระกุกกุสันโธ ไข่มพองที่ 2 พญานาคนำไปเลี้ยง จึงได้ชื่อว่า พระโกนาคม ไข่มพองที่ 3 ตกกลงไปในทะเล เต่าเป็นผู้นำไปเลี้ยง จึงได้นามว่าพระกัสสปะ ไข่มพองที่ 4 ปลิวตกลงไปในทุ่งหญ้า โคนาไปเลี้ยงจึงมีนามว่าพระโคดม ไข่มพองที่ 5 ตกกลงไปในป่าหิมพานต์ ราชสีห์นำไปเลี้ยง จึงมีพระนามว่า พระศรีอารีย์

ก6 ต้นเหตุลอยกระทง ในหนังสือ เทศกาลและประเพณีไทย (2528: 197-199) ที่รวบรวมงานเขียนเชิงวัฒนธรรมของพระยาอนุมานราชธน โดยเรื่องต้นเหตุลอยกระทงนี้แทรกอยู่ในเรื่องประเพณีไทยเกี่ยวกับเทศกาลลอยกระทง มีเรื่องย่อว่า

ครั้งศึกดาบรพท์ กาเผือกสองตัวผัวเมีย ทำรังอยู่บนต้นไม้ในป่าหิมพานต์ใกล้ฝั่งแม่น้ำ วันหนึ่งกาคู่บินจากรังไปหากิน เผอิญหลงทางกลับรังไม่ได้ ก็บินกระเจิดกระเจิงสูญหายไป ฝ่ายนางกาซึ่งกำลังกกไข่อยู่ 5 ฟองที่ในรัง คอยกาผัวไม่เห็นกลับมาก็กระวนกระวายใจ จนอยู่มาวันหนึ่งเกิดพายุใหญ่ พัดรังกาพังกระจัดกระจาย ฟองไข่ก็ตกลงไปในแม่น้ำ ส่วนแม่กาก็พัดไปทางหนึ่ง ครั้นลมสงบกลับมารังไม่เห็นฟองไข่ก็เสียใจเป็นที่สุด ร้องไห้รักฟองไข่จนขาดใจตาย แล้วไปเกิดใหม่บนพรหมโลกชื่อท้าวผกาพรหม ส่วนฟองไข่ทั้ง 5 ฟอง ถูกลมพัดลอยไปในแม่น้ำแต่ไม่จม แล้วถูกคลื่นซัดขว้างขึ้นไปบนตลิ่งแต่ไม่แตกเป็นอันตราย และไม่ได้อยู่ในที่เดียวกัน ต่างฟองต่างอยู่กันคนละแห่ง ครั้นแล้วฟองไข่ทั้ง 5 นี้มีผู้นำไปพิทักษ์รักษาไว้ กล่าวคือ ฟองที่ 1 แม่ไก่เอาไป ฟองที่ 2 แม่เนาเอาไป ฟองที่ 3 แม่เต่าเอาไป ฟองที่ 4 แม่โค เอาไป ฟองที่ 5 แม่ราชสีห์เอาไป ครั้นฟองไข่ที่ 5 ถึงกำหนดฟักแตกออกก็ไม่เป็นลูกกา แต่ว่าเป็นมนุษย์ ครั้นเติบโตขึ้นแล้วเห็นโทษในความเป็นฆราวาส และเห็นอานิสงส์แห่งบรรพชา จึงลามารดาเลี้ยงไปบวชเป็นฤๅษีเจริญสมาบัติอยู่ในป่าหิมพานต์ วันหนึ่งฤๅษีทั้ง 5 เผอิญไปพบปะกัน จึงต่างถามนามวงศ์และมารดาของกันและกัน ต่างองค์บอกว่าตนชื่อกฤษณะ โข วงศ์ไก่โกนาคม โนวศ์นาค กัสสไป วงศ์เต่า โคตโม วงศ์โค เมตเตยโย วงศ์ราชสีห์ มารดาตัวนั้นไม่มี มีแต่มารดาเลี้ยงเป็นไก่ นาค เต่า โค และราชสีห์ จึงพร้อมใจกันตั้งสัตย์อธิษฐานว่า ถ้าต่อไปจะได้ตรัสเป็นองค์สมเด็จพระพุทธเจ้า ขอให้ร่อนไปถึงมารดา ด้วยแรงแห่งอธิษฐานร่อนไปถึงท้าวผกาพรหม เสด็จลงมาจากพรหมโลก จำแดงองค์เป็นกาเผือกบินมาเกาะ บนต้นไม้ตรงหน้าฤๅษีทั้ง 5 แล้วบอกเล่าเรื่องเดิมให้ฟัง และกล่าวต่อไปว่าถ้าคิดถึงมารดา เมื่อวันเพ็ญ เดือน 11 เดือน 12 “ให้เอาด้ายดิบผูกไม้ เป็นดินกา ปักรูปเทียนบูชาลอยกระทง ในแม่น้ำเกิด ทำอย่างนี้เรียกว่าคิดถึงมารดา” บอกเสร็จแล้วท้าวผกาพรหมก็ลากลับไป “ตั้งแต่นั้นมาชาวเราก็พากันลอยกระทงเพื่อจะบูชาท้าวผกาพรหมด้วยและเพื่อจะบูชาแม่พระบาท ของพระซึ่งประดิษฐานอยู่ที่ฝั่งแม่น้ำขมนานันด้วย สืบเนื่องกันมาจนถึงทุกวันนี้”

ก7 พระพุทธเจ้าห้าพระองค์ เลขที่ 39 เก็บรักษาไว้ที่หอสมุดแห่งชาติ ท้าวสุกรี กรุงเทพมหานคร พระธรรมดิลก (อิม) มอบให้หอสมุดแห่งชาติ เมื่อ พ.ศ. 2465 คู่ที่ 115 ชั้นที่ 6/3 มัดที่ 36 เป็นสมุดไทยจารด้วยอักษรไทย เส้นหมึกสีดำ แต่งด้วยกาพย์(กลอนสวด) 3 ชนิด คือ กาพย์ยานี 11 กาพย์ฉับ 16 และกาพย์สุรางคนางค์ 28 สลับกันไป เนื้อเรื่องตอนต้นพรรณนาเรื่อง พระพุทธ โภชสาเสด็จไปแปลพระไตรปิฎกที่เมืองลังกา ตอนปลายกล่าวถึงพระบรมมถ์ ได้แก่ วัฏสงสาร การทำบุญ ให้ทาน รักษาศีล ก่อนจบบอกชื่อผู้แต่ง และวัน เดือน ปี ที่แต่งจบไว้ดังนี้ “ปีชวด ช่อสุก เดือน 7 ขึ้น 10 ค่ำ สมะมิแควโปเทว” (หน้าปลาย 1 บรรทัด 7) เมื่อตรวจสอบกับ

ปฏิทิน 200 ปี (จรัล พิกุล, 2514: 31) ตรงกับปีชวด จ.ศ.1226 เดือน 7 ขึ้น 10 ค่ำพ.ศ. 2407 ตรงกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีเรื่องย่อว่า

ศักราชศาสนาของสมเด็จพระพุทธเจ้า 5 พระองค์ จะลงมาตรัสรู้ในแผ่นดินที่กว้างใหญ่ ได้ 2 แสน 4 หมื่นโยชน์

ศาสนาพระพุทธเจ้าองค์ที่หนึ่งทรงนามว่ากุกกุสันโธ พระองค์ลงมาเกิดในเมือง กบิลพัสดุ์ พระบิดานามว่าปัญจกัถพราหมณ์ พระมารดานามว่านางวิสาขา พระชนมายุยืนยาว 4 หมื่นปี พระวรกายสูง 40 ศอก ตรัสรู้ได้ต้นกัลปพฤกษ์ ผู้คนในยุคนี้อาศัยธรรม ตายไปได้ขึ้นสวรรค์หมด เมื่อเสด็จเข้าสู่พระนิพพานแผ่นดินก็สูงขึ้น 8,000 วา

ลำดับนั้น พระพุทธเจ้าอีกองค์หนึ่งจุติจากสวรรค์ชั้นดุสิต ลงมาเกิดในเมืองกัมพูทัญญ์ พระนามว่าพระพุทธโกนาคม พระบิดานามว่าท้าวอุทิตกัถพราหมณ์ พระมารดานามว่านางเกษวดี พระชนมายุยืน 4 หมื่นปี ชนทั้งหลายตายแล้วไปเกิดบนสวรรค์ 3 ส่วนตกรก 1 ส่วน พระวรกายสูง 30 ศอก ตรัสรู้ได้ต้นมะเดื่อ เมื่อเสด็จสู่พระนิพพานแผ่นดินสูงขึ้น 8,000 วา

ลำดับนั้น พระพุทธเจ้าอีกองค์หนึ่งนามพระพุทธกัสสปะ เสด็จลงมาเกิดในเมืองบุรี พระบิดานามพรหมทัต พระมารดานามนางสาคร พระชนมายุยืนได้ 2 หมื่นปี ผู้คนในยุคนี้อันไปเกิดบนสวรรค์ 2 ส่วนตกรก 2 ส่วน พระวรกายสูงได้ 20 ศอก ตรัสรู้ได้ต้นไทร เมื่อเสด็จเข้าสู่พระนิพพาน แผ่นดินสูงขึ้น 8,000 วา

ลำดับนั้นพระพุทธเจ้าอีกองค์ทรงพระนามศากยมุณีโคดม เป็นศาสดาของพวกเราทั้งหลาย ทรงลงมาเกิดในเมืองกบิลพัสดุ์ พระบิดานามว่าสุทโชนะ พระมารดานามว่า สิริมหามายา พระชนมายุยืน 80 ปี พระวรกายสูง 8 ศอกผู้คนในยุคนี้อันขึ้นสวรรค์ 1 ส่วนตกรก 3 ส่วน เมื่อครบ 5,000 ปีก็จะสิ้นศาสนา

ลำดับนั้น จึงมีพระพุทธเจ้านามพระศรีอริยเมตไตรย เสด็จลงมาเกิดยังเมืองเกตุมดี พระบิดานามสุพรหมพราหมณ์ พระมารดานามพรหมวดีพราหมณี ครองเพศกฤหัสถ์ 4 หมื่นปี มหะสีชื่อจันทมุขี พระโอรสนามวัณณะ ผู้คนในยุคนี้อันบุญสุนทานตายไปขึ้นสวรรค์ทั้งหมด ศาสนาของพระองค์รุ่งเรือง ทรงมีพระวรกายสูง 80 ศอก ตรัสรู้ได้ต้นกาคะทิง

ก8 พระพุทธเจ้าห้าพระองค์ เลขที่ 40 หอสมุดแห่งชาติบันทึกไว้ที่ปกหน้าของหนังสือว่า ชื่อมาเมื่อ พ.ศ.2450 เก็บรักษาไว้ที่หอสมุดแห่งชาติ ท่าवासกรี กรุงเทพมหานคร คู่มือที่ 115 ชั้นที่ 6/3 มัดที่ 36 เป็นสมุดไทยคำ จารด้วยอักษรไทย เส้นรงค์สีเหลืองและสีขาว แต่งด้วยกาพย์ชนิดเดียวคือ กาพย์สุรางคนางค์ 28 เนื้อเรื่องตอนแรกพรรณนาประวัติพระพุทธเจ้าห้าพระองค์ ตอนปลาย พรรณนาการเดินทางจากเมืองสุวรรณบุรีไปหงสาวดีเพื่อบูชาพระมาลัยเจดีย์ ฉบับนี้มีชื่อผู้เขียน บอกไว้ตอนต้นเรื่องว่า “นามพูนันตติ ชื่อวาเจาทิตพรหมทองบ่ออ้อ” (หน้าต้น 2 บรรทัด 4) และบอก วัน เดือน ปี ที่เขียนจบไว้ว่า “วาเจาเขียนจบเดือน 11 วัน 3 ปี จอชอกายู ไปครุฑ เดือน 11 แลว ทานปัจใจโยโหตุ” (หน้าปลาย 2 บรรทัด 10-12) เมื่อตรวจสอบปฏิทิน 200 ปี (จรัล พิกุล, 2514: 51) ใกล้เคียงกับพ.ศ.2417มากที่สุด เดือนปีดังกล่าวตรงกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว มีเรื่องย่อว่า

ในศักราชศาสนาพระพุทธเจ้าทั้ง 5 พระองค์ เสด็จจากสวรรค์ชั้นดุสิตมาเกิดยังโลกมนุษย์ พระองค์แรก พระกุกกุสันโธลงมาเกิดในเมืองกบิลพัสดุ์ บิดานามว่าอัคริทัตพรหมณ์ มารदानามว่า นางวิสาขาพรหมณี ครัสรู้ได้ต้นกัลปพฤกษ์ พระวรกายสูง 40 ศอก พระชนมายุยืน 4 หมื่นปี ใน ศาสนาของพระพุทธเจ้าพระองค์นี้ผู้คนขึ้นสวรรค์ทั้งหมด เมื่อเสด็จสู่พระนิพพานแผ่นดินสูงขึ้น 8 พันวา

ลำดับนั้น พระโกนาคม จากสวรรค์ชั้นดุสิตลงมาเกิดในเมืองกามพฤกษ์ บิดานามท้าว อุทิตทัตพรหมณ์ พระมารदानามพระนางเกษวดีพรหมณี พระชนมายุยืน 4 หมื่นปี ในยุคนี้คนขึ้น สวรรค์ 3 ส่วน ดกนรก 1 ส่วน ครัสรู้ได้ต้นมะเคื่อ พระวรกายสูง 30 ศอก เมื่อเสด็จสู่พระนิพพาน แผ่นดินสูงขึ้น 8 พันวา

ลำดับนั้น พระพุทธกัสสปะจตุตถจากสวรรค์ชั้นดุสิต ลงมาเกิดในเมืองพาราณสี พระบิดา นามท้าวพรหมทัตพรหมณ์ พระมารदानามพระนางสาครพรหมณี พระชนมายุยืน 2 หมื่นปี ผู้ที่มา เกิดในศาสนาของพระองค์ไปเกิดบนสวรรค์ 2 ส่วน ดกนรก 2 ส่วน พระวรกายสูง 20 ศอก ครัสรู้ได้ ต้นไทร เมื่อเสด็จสู่พระนิพพานแผ่นดินสูงขึ้น 8 พันวา

ลำดับต่อมา พระสิริสากยมุนีจตุตถจากสวรรค์ชั้นดุสิต ลงมาเกิดในกรุงกบิลพัสดุ์ พระบิดา นามพระเจ้าสุทโธทนะ พระมารदानามพระนางสิริมหามายา ครัสรู้ได้ต้นโพธิ์ พระชนมายุยืน 80 ปี

พระวรกายสูง 8 ศอก ในศาสนาของพระองค์มนุษย์ได้ขึ้นสวรรค์ 1 ส่วน ดคนรก 3 ส่วน ศาสนามีอายุ 5 พันปี เมื่อสิ้นศาสนาแผ่นดินสูงขึ้นอีก 8 พันวา

ในอนาคต พระศรีอาริยมตตริย จะจุติจากสวรรค์ชั้นดุสิตมาเกิดในเมืองเกตุมวดี พระบิดา นามว่าสุพรหมพราหมณ์ พระมารดาชื่อพรหมวดีพราหมณี พระชนม์มัย 8 หมื่นปี คนที่เกิดในศาสนาของพระองค์ขึ้นสวรรค์ทั้งหมด ทรงครองเพศฤๅษี 4 หมื่นปี มีมเหสีชื่อจันทมุขี มีโอรสชื่อวัณณะ แล้วจึงเสด็จออกบวช

2.3.4 เรื่องย่อตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ภาคใต้

ต1 พระเจ้าห้าองค์ ฉบับวัดเลียบ ปรีวรตโดยพิทยา บุษรารัตน์ และชัยวุฒิ ชุมพล (2543: 30-105) พระเจ้าห้าองค์ฉบับนี้ได้มาจากวัดเลียบ ตำบลบ่อทราย อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เป็นวรรณกรรมศาสนา ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับกำเนิดพระพุทธเจ้าทั้ง 5 พระองค์ และมีคำสอนทางคติธรรมและจริยธรรมสอดแทรกเอาไว้ นางสาวรัชดา เสพมงคลเลิศ นักศึกษาระดับบัณฑิตวิทยาลัย สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ได้ถ่ายสำเนามาจากต้นฉบับของพระครูวิสุทธีโมลี เจ้าอาวาสวัดเลียบ อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา ซึ่งเดิมบันทึกไว้ในสมุดไทยสีขาวหรือบุคขาว เส้นหมึกสีดำ มีจำนวน 1 เล่มสมุดไทย ต้นฉบับอยู่ในสภาพสมบูรณ์ ตัวอักษรชัดเจนมาก

วัตถุประสงค์ของการแต่งเพื่อใช้เป็นเครื่องมือสั่งสอนธรรมะแก่พุทธศาสนิกชน เพื่อให้กระทำความดี ละเว้นความชั่ว รูปแบบของคำประพันธ์มี 2 อย่างคือ เป็นร้อยแก้วในส่วนที่ 1 และ ส่วนที่ 2 เป็นร้อยกรองประเภทกาพย์ชนิดต่างๆ ได้แก่ ร่าย 22 (กาพย์ยานี) ฉบัง(กาพย์ฉบัง) ร่าย 28 (กาพย์สุรางคนางค์) มีเรื่องย่อว่า

วรรณกรรมเรื่องพระเจ้าห้าองค์ กล่าวถึงตำนานของพระพุทธเจ้าห้าพระองค์ และความ เป็นไปในศาสนาของพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ที่ได้ลงมาตรัสรู้ในภัทรกัป ด้วยการนมัสการ พระพุทธเจ้าและพระพุทธเจ้าทั้งห้าพระองค์ แล้วพระพุทธเจ้าทรงเทศนาเรื่องการกำเนิดของ พระพุทธเจ้าทั้งห้าพระองค์ให้สงฆ์ เทวดา และสัปบุรุษทั้งหลายฟัง ความว่า

พระพุทธเจ้าองค์แรกชื่อว่ากุกกุสันโธ เป็นบุตรของอุทิสสะนะมหาพราหมณ์กับนาง วิจระณะพราหมณี เกิดในเมืองเพชรบุรี ยุคนี้อุคคนเลื่อมใสศรัทธาในศาสนา เมื่อตายไปได้ไปเกิดใน

สวรรค์ทั้งหมด พระวรกายสูง 48 ศอก ตรัสรู้ได้ด้นกัลปพุกฤษ์ พระชนม์มัยน 4 หมื่นปี เมื่อเสด็จสู่พระนิพพานแผ่นดินสูงขึ้นได้ 8 พันวา

พระพุทธเจ้าองค์ที่ 2 ชื่อ พระโกนาคม เป็นบุตรปัญญาทศมหาพราหมณ์กับนางสาครพราหมณี เกิดในเมืองโกสาลี ยุคนี้พระพุทธศาสนาอายุได้ 3 หมื่นปี ผู้คนบางส่วนขาดศรัทธา ละเลยการทำบุญให้ทาน เมื่อตายไปได้เกิดในสวรรค์ 3 ส่วน เกิดในนรก 1 ส่วน

พระพุทธเจ้าองค์ที่ 3 ชื่อพระพุทธกัสสปะ เป็นบุตรท้าวทศมหาพราหมณ์ กับนางทศวรรดิพราหมณี เกิดในเมืองหงสาวดีศรีรัตนมหานคร ผู้คนใจบาปหยาบช้า มิได้เลื่อมใสศรัทธา ทำบุญให้ทานมากขึ้น เมื่อตายไปได้เกิดในสวรรค์ 2 ส่วนเกิดในนรก 2 ส่วน พระวรกายสูงได้ 28 ศอก ตรัสรู้ได้ด้นไพโร พระชนม์มายุได้ 2 หมื่นปี

องค์ที่ 4 ชื่อสิริสาภยุมินิโคดม ลงมาเกิดในเมืองกบิลพัสดุ์ พระบิดานามว่าท้าวสิริโทธนะ พระมารดานามศรีมหามายา พระชนม์มัยนได้ 80 ปี พระวรกายสูง 18 ศอก คนที่เกิดในศาสนานี้ไปเกิดบนสวรรค์ 1 ส่วน ตกนรก 3 ส่วน ก่อนที่จะตรัสรู้พระองค์ต้องผจญอุปสรรคมากมาย ตรัสรู้ได้ด้นโพธิ์ ยุคนี้พระศาสนาอายุได้ 5 พันปี

ต่อมาพระพุทธเจ้าองค์ที่ 5 พระศรีอาริยมุตไตรย ลงมาเกิดที่เมืองเกตุมถิตี พระบิดานามท้าวมหาโสทยนพราหมณ์ พระมารดานามนาถจริพราหมณี พระองค์มีอายุยืนได้ 8 หมื่นปี ตรัสรู้ได้ด้นทิง พระวรกายสูง 80 ศอก ก่อนตรัสรู้ 4 หมื่นปี ทรงมีมหาเสีนามจันทมุกชี่ พระโอรสนามดิศราม

ส่วนที่ 2 หรือตอนปลาย แต่งด้วยร้อยกรองประเภทกาพย์ ได้แก่ กาพย์ยานี กาพย์ฉบัง และกาพย์สุรางคนางค์ เริ่มต้นจากการไหว้พระรัตนตรัย ไหว้ครู แล้วก็กล่าวถึงหลักธรรมคำสอนต่างๆ ทั้งหลักธรรมะตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ได้แก่ การรักษาศีล ปฏิบัติธรรม อริยสัจ 4 ปฏิจสงฆูปบาท ไตรลักษณ์ ตลอดถึงความเชื่อในศาสนาตามแนวคิดของชาวบ้าน เช่น เรื่องกฎแห่งกรรม วัฏสงสาร นรก สวรรค์ และนิพพาน เป็นต้น

๓๒ พระเจ้าห้าองค์ ฉบับวัดบ่อทรัพย์ จาก สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 10 (2542: 4938) ต้นฉบับเป็นหนังสือของวัดบ่อทรัพย์ บ้านแหลมสน อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา นางพวงทิพย์ สุขวงศ์ ได้คัดลอกและมอบฉบับคัดลอกไว้ เป็นสมบัติของสถาบันทักษิณคดีศึกษา เรื่องนี้

แต่งตามเค้าความจากฉบับภาษาบาลี ดำเนินพระเจ้าห้าองค์ฉบับนี้ขึ้นต้นเรื่องด้วยบทนมัสการ พระพุทธเจ้า จากนั้นจึงดำเนินเรื่อง ซึ่งแบ่งเนื้อหาได้ 3 ตอน มีเรื่องย่อว่า

ตอนที่ 1 กล่าวถึงพระเจ้าห้าองค์ โดยให้พระพุทธองค์ทรงเล่าเรื่องให้ภิกษุฟังว่า พระพุทธเจ้าองค์แรกชื่อว่า กุกสันโท เป็นบุตรของอุกิตศนะมหาพราหมณ์กับนางวิจระณะพราหมณี เกิดในเมืองเพชรบุรี ยุคนี้อุคิตศนะมหาพราหมณ์ได้ไปเกิดในสวรรค์ทั้งหมด

พระพุทธเจ้าองค์ที่ 2 ชื่อ พระโกนาคม เป็นบุตรปัญหะมหาพราหมณ์กับนางสาครพราหมณี เกิดในเมืองโกสัมพี ยุคนี้พระพุทธศาสนาอายุได้ 3 หมื่นปี ผู้คนบางส่วนละเลยการทำบุญ เมื่อตายไปได้เกิดในสวรรค์ 3 ส่วน เกิดในนรก 1 ส่วน

พระพุทธเจ้าองค์ที่ 3 ชื่อพระพุทธกัสสปะ เป็นบุตรท้าวพรหมทัตมหาพราหมณ์กับนางทศหวดีพราหมณี เกิดในเมืองหงสาวดีศรีรัตนมหานคร ยุคนี้พระศาสนาอายุได้ 2 หมื่นปี ผู้คนทำบาปมากขึ้น เมื่อตายไปได้ไปเกิดในสวรรค์ 2 ส่วน เกิดในนรก 1 ส่วน

พระพุทธเจ้าองค์ที่ 4 ชื่อพระศรีศากยมุนีโคดม เป็นโอรสพระเจ้าสุทโธทนะ กับพระนางสิริมหามายา ประสูติที่เมืองกบิลพัสดุ์ ยุคนี้พระศาสนาอายุได้ 5 พันปี จัดเป็นกัลป์ยุค ผู้คนไม่ค่อยเลื่อมใสในศาสนา เมื่อตายไปได้ไปเกิดในสวรรค์ 1 ส่วนตกในนรก 3 ส่วน

พระพุทธเจ้าองค์ที่ 5 ชื่อพระศรีอาริยมตไตรย เป็นโอรสท้าวมหาโสตสินมหาพราหมณ์กับนางนาถฉวีพราหมณี ประสูติในเมืองเกตุมวดี ยุคนี้พระศาสนาอายุได้ 8 หมื่นปี ผู้คนเลื่อมใสในศาสนาเมื่อตายไปได้เกิดในสวรรค์ทั้งหมด

ตอนที่ 2 กล่าวถึงกำเนิดของต้นศรีมหาโพธิ์อันเป็นที่ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า แล้วกล่าวถึงนางสมุทรวเทวีนำถาดมาถวายพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ทรงลอยถาด ถาดลอยขึ้นเหนือน้ำเทพเจ้าเอาถาดของพระโกนาคม ถาดของพระพุทธกัสสปะ ถาดของพระพุทธโคดม และถาดของพระศรีอาริยมตไตรยวางซ้อนทับกันตามลำดับ โดยให้ถาดของพระศรีอาริยมตไตรยอยู่ล่างสุด การดังกล่าวทำให้เกิดอัศจรรย์หวั่นไหวไปทั่วพิภพ เหล่านาค ครุฑ คนธรรพ์ และสัตว์ทั้งหลายตกใจโดยทั่วกัน

ตอนที่ 3 กล่าวถึงความสำคัญของการแสดงพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า โทษของการไม่ปฏิบัติธรรม และการกำเนิดของมนุษย์แต่ละคนว่าเลือกเกิดไม่ได้ จะเกิดในที่สูงหรือต่ำ่อมเป็นไปตามกรรมที่ทำได้

ต3 พระเจ้าห้าองค์ ฉบับวัดควนจีแรด จาก สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 10 (2542: 4934) พระเจ้าห้าองค์เป็นวรรณกรรมศาสนา ต้นฉบับเป็นหนังสือผูกขาวจารอักษรด้วย หมึกดำ ได้มาจากวัดควนจีแรด ตำบลชะรัด อำเภอกงหรา จังหวัดพัทลุง ลักษณะต้นฉบับตอนต้น และตอนปลายสมุดขาดหายไป ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่งและระยะเวลาที่แต่ง แต่งด้วยกาพย์ยานี 11 กาพย์สุรางคนางค์ 28 และร้อยแก้วเรื่องกล่าวถึงพระชาติกำเนิดของพระพุทธเจ้า 5 องค์ มีเรื่องย่อว่า

พระพุทธองค์ทรงเล่าให้ภิกษุฟังถึงเรื่องของพระพุทธเจ้า 5 องค์ องค์แรกมีชื่อว่า กุกกุสันธะ เป็นโอรสของท้าวกิตติทศนามหาพราหมณ์และนางวิจระณะพราหมณี เกิดในเมืองเพชรธานี เป็นสัตบุรุษใจกุศล เลื่อมใสศรัทธารักษาศีล เมตตาภาวนา เมื่อได้แสดงธรรมโปรดสัตว์แล้วก็เสด็จสู่นิพพาน

ต่อมากำเนิดพระพุทธเจ้าองค์ที่ 2 มีนามว่าโกนาคม บิดาชื่อท้าวปัญหะสมมหาพราหมณ์ มารดาชื่อนางสาครพราหมณี อยู่ในเมืองโสภีศรีรัตนมะหานคร พระโกนาคมนี้มีอายุ 3 หมื่นปีในศาสนาของพระองค์ สัตว์ทั้งหลายที่เวียนว่ายตายเกิดได้ไปขึ้นสวรรค์ 3 ส่วน ตกนรก 1 ส่วน

ต่อมากำเนิดพระพุทธเจ้าองค์ที่ 3 มีนามว่าพระพุทธกัสสปะ บิดาชื่อท้าวพรหมทัตมหาพราหมณ์ มารดาชื่อนางทัศนาวดีพราหมณี อยู่เมืองหงสาวดีศรีรัตนมะหานคร มีอายุยืน 2 หมื่นปีในศาสนาของพระองค์ สัตว์ทั้งหลายไปเกิดในสวรรค์ 2 ส่วน ไปตกนรก 2 ส่วน เมื่อโปรดสัตว์แล้วก็เข้าสู่นิพพาน

องค์ที่ 4 ชื่อพระศรีศากยมุนีโคดม โอรสท้าวศรีสุทโทนะและนางศรีมหามายาเทวีแห่งเมืองกบิลพัตรรัตนบุรี มีอายุ 80 ปี ครั้นสิ้นศาสนาของพระศรีศากยมุนีโคดม แล้วนับถ่วงไปพันปีจะหาอรหันต์ไม่ได้ ถ่วงไป 2 พันปีจะหาผู้ทรงไตรปิฎกไม่ได้ ถ่วงไปสามพันปีจะหาพระลงอุโบสถไม่ได้ ถ่วงไปห้าพันปี จะหาผู้ทรงไตรจีวรไม่ได้ มีแต่ผ้าเหลืองน้อยห้อยหูจนสิ้นอายุพระพุทธศาสนา

ต่อมากล่าวถึงกำเนิดพระพุทธเจ้าองค์ที่ 5 คือพระศรีอาริยมตไตรย โอรสท้าวมหาโสตสิน มหาพราหมณ์และนางนาถุสวีพราหมณี ในเมืองเกตุมดี มีอายุ 8 หมื่นปี ในศาสนาของพระองค์ เมื่อสัตว์ทั้งหลายตายแล้วก็ไปเกิดในสวรรค์ทั้งหมด ต่อจากนั้นจึงบรรยายถึงสภาพชาวเมืองในสมัย พระศรีอาริยมตไตรย

ต4 พระเจ้าห้าองค์ ฉบับบ้านควนเปล จาก สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 10 (2542: 4934) ซึ่งในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้เล่มดังกล่าวกล่าวว่า วรรณกรรมท้องถิ่นเรื่อง พระเจ้าห้าองค์ หรือพระพุทธเจ้าห้าองค์ฉบับบ้านควนเปล ตำบลท่าเรือ อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี เป็นวรรณกรรมศาสนาซึ่งสะท้อนให้เห็นความเชื่อในเรื่องพระพุทธเจ้าว่า พระพุทธเจ้าทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคตรวมทั้งสิ้นมีห้าพระองค์ ต้นฉบับเป็นของนางถนอม บัวทอง บ้านเลขที่ 39 หมู่ที่ 2 บ้านควนเปล ตำบลท่าเรือ อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี ซึ่งนางถนอมได้รับ ต้นฉบับวรรณกรรมเรื่องนี้มาจากนายยอดทอง แก้วละเอียด ผู้เป็นตาไว้เป็นมรดกตกทอดอีกต่อหนึ่ง และประไพ แก้วนาวิได้นำมาศึกษาเปรียบเทียบกับฉบับสำนวนภาคกลาง เป็นวิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

ลักษณะหนังสือต้นฉบับเดิมเป็นสมุดไทยสีขาวหรือบุคขาว เส้นหมึกสีดำ มีจำนวน 1 เล่ม สมุดไทย หน้าต้นมี 38 หน้า หน้าปลายมี 39 หน้า รวมทั้งสิ้น 77 หน้า เล่มเดียวจบ เนื้อหามีครบถ้วน บริบูรณ์ ตัวอักษรชัดเจนอ่านง่าย วรรณกรรมเรื่องนี้ไม่ทราบชื่อผู้แต่ง ส่วนผู้จารหนังสือเรื่องนี้ คือนายยอดทอง แก้วละเอียด จารในขณะที่บวชเป็นพระภิกษุที่วัดมุจลินทวาปีวิหาร อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี ประมาณปี พ.ศ.2449 ระยะเวลาที่แต่งในหนังสือได้ระบุไว้ว่า “ปีมะแมสัพทศกหมัน ตรีศุเดือนสิบสองค่ำอาทิตย์” ตรวจสอบในปฏิทิน 200 ปี (จรัล พิกุล, 2514 : 93) แล้วตรงกับวัน อาทิตย์ แรม 2 ค่ำ เดือน 12 ปีมะแม จ.ศ.1257 หรือตรงกับวันที่ 3 พฤศจิกายน พ.ศ.2538 ในรัชกาล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นวันที่จารหนังสือเล่มนี้ เรื่องย่อนั้น กล่าวถึงประวัติของพระพุทธเจ้าห้าพระองค์ที่มีมาทั้งในอดีต ปัจจุบัน และจะมีมาในอนาคต มีเรื่องย่อว่า

พระพุทธเจ้าองค์แรก คือ พระกุกุสันโท จุดสิงมาจากสวรรค์ชั้นดุสิต มาประสูติที่เมือง เพชรบุรีศรีมหานคร สมเด็จพระพุทธบิดาทรงพระนามว่าท้าวอุทิศตสะณะมหาพราหมณ์ พระพุทธ มารดาทรงพระนามว่า นางวิจระณะพราหมณี ยุคนี้เป็นมหายุค มนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย ในยุคนี้

ล้วนใจบุญใจกุศล เลื่อมใสในการทำบุญให้ทาน รักษาศีลภาวนา ครั้นสิ้นชีวิตก็ไปบังเกิดในสวรรค์ เทวโลก

พระพุทธเจ้าองค์ที่สอง ทรงพระนามว่า พระโคตม จุตติลงมาจากสวรรค์ชั้นดุสิตมา ประสูติที่เมืองโสภีศรีรัตนมหานคร สมเด็จพระพุทธบิดาทรงพระนามว่าท้าวอุทิตศณะมหา พราหมณ์ พระพุทธมารดาทรงพระนามว่านางสาครพราหมณี ยุคนี้เป็นยุคไตรคาชุกมมนุษย์และสัตว์ ทั้งหลายใจบาปหยาบช้า มิได้เลื่อมใสทำบุญให้ทานรักษาศีล ครั้นสิ้นชีวิตไปก็บังเกิดในสวรรค์สาม ส่วน ลงนรกส่วนหนึ่ง

พระพุทธเจ้าองค์ที่สาม ทรงพระนามว่าพระพุทธกัสสปจุตติลงมาจากสวรรค์ชั้นดุสิต มา ประสูติในเมืองหงสาวดีศรีรัตนมหานคร สมเด็จพระพุทธบิดาทรงพระนามว่าท้าวพรหมทัตมหา พราหมณ์ พระพุทธมารดาทรงพระนามว่านางทศวดีพราหมณี ในยุคนั้นมนุษย์มิได้เลื่อมใสศรัทธา ทำบุญให้ทาน รักษาศีล เมตตาภาวนา ครั้นสิ้นชีวิตไปก็บังเกิดในสวรรค์สองส่วนลงนรกสองส่วน

พระพุทธเจ้าองค์ที่สี่ ทรงพระนามว่าพระศรีศากยมุณีโคตม จุตติลงมาสวรรค์ลงมาประสูติใน เมืองกระบิลพัตครณะบุรีศรีมหานคร สมเด็จพระพุทธบิดาทรงพระนามว่าท้าวสิสุโทษะนะ พระ พุทธมารดาทรงพระนามว่าพระนางสีมามาयाเทวี ยุคนี้เป็นกสิยุค มนุษย์ครั้นสิ้นชีวิตจะไปบังเกิด ในสวรรค์หนึ่งส่วนไปนรกสามส่วน ต่อจากนั้นจึงเล่าถึงพุทธประวัติของพระศรีศากยมุณีที่ต้อง ผจญมารต่าง ๆ ต้องต่อสู้กับมารจนชนะและตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า พระองค์เสด็จออกเทศนาสั่ง สอนธรรมะ แต่ศาสนาก็ค่อย ๆ เลื่อมลง

จนถึงในอนาคตกาลจึงจะมีพระพุทธเจ้าองค์ที่ห้า คือ พระศรีอาริยมตไตรย จุตติจาก สวรรค์ ชั้นดุสิตมาประสูติในเมืองเกตุมวดีศรีรัตนมหานคร สมเด็จพระพุทธบิดาทรงพระนามว่า ท้าว มหาโสทศนมหาพราหมณ์ พระพุทธมารดาทรงพระนามว่านางนาถจริพราหมณี ยุคนี้เป็นมหายุค แก่มนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย เขาล้วนเป็นสัปบุรุษมีศรัทธาเลื่อมใสทำบุญให้ทาน รักษาศีล สวดมนต์ ภาวนา ครั้นสิ้นชีวิตแล้วก็ไปบังเกิดในสวรรค์สักกะเทวโลก

ต่อไปเป็นการพรรณนาถึงต้นพระศรีมหาโพธิ์ว่ามีความสูงใหญ่ แผ่กิ่งก้านสาขากว้างขวาง มีดอกใหญ่ เกสรมากมายและหอมหวาน ก่อนที่พระศรีอาริยมตไตรยมหาโพธิสัตว์จะตรัสรู้ พระองค์เสวยราชสมบัติ มีพระอัครมเหสีพระนามว่านางจันทสมุกชีเทวี มีพระราชโอรสพระนาม

ว่าศิรามราชกุมาร พระองค์ทรงสละราชสมบัติหนีออกบวช ลอยถาดทอง ตรัสรู้และแสดงพระ
ธรรมเทศนา บอกอานิสงส์ของการฟังพระธรรมเทศนาว่าใครตั้งใจฟังก็จะทำให้บาปกรรมที่ทำมา
หมดสิ้นไป จะได้บรรลุโศคาบัน เมื่อสิ้นชีวิตจากโลกมนุษย์จะได้ไปเกิดในสวรรค์เทวโลก และพบ
พระนิพพาน

ต5 พระเจ้าห้าองค์ : คำกลอน จาก สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 10 (2542: 4931)
นายพ่วง ไชยมนตรี เป็นชาวบ้านท่าควาย ตำบลโคกม่วง อำเภอ เขาชัยสน จังหวัดพัทลุง ได้แต่ง
พระเจ้าห้าองค์เป็นกลอนแปด จากตำนานพระเจ้าห้าองค์ให้รู้ความเป็นมาอย่างละเอียด โรงพิมพ์
สกุลไทย พัทลุง จัดพิมพ์ออกเผยแพร่ มีเรื่องย่อว่า

กาขาว 2 หัวเมียออกไข่มา 5 ฟอง มาวันหนึ่งเกิดพายุพัดแรงทำให้รังแตก ไข่ทั้ง 5 ฟองก็
กระเจาไป กาทั้งสองเสียใจมากร้องไห้จนขาดใจตาย ส่วนไข่ฟองที่ 1 แม่ไก่เอาไปเลี้ยงดู ไข่ฟองที่
2 แม่นาคนำไปเลี้ยงดู ไข่ฟองที่ 3 แม่เต่านำไปเลี้ยงดู ไข่ฟองที่ 4 แม่โคนำไปเลี้ยงดู ไข่ฟองที่ 5 ราชสีห์
นำไปเลี้ยง และต่างได้ชื่อตามแม่ที่เป็นสัตว์

พระกุกกุสันโทที่แม่ไก่นำไปเลี้ยง เมื่อวายุชนม์ไปเกิดในสวรรค์ แล้วลงมาปฏิสนธิใน
ครรภ์ของนางจางนนะพรหมณี เป็นมเหสีของอุคคิเจ้านครเพชรบุรี ประสูติตรงกับวันศุกร์ เดือน
หก ขึ้น 15 ค่ำ ปีกะกา แล้วตรัสรู้ที่อยู่สืบศาสนาเป็นเวลาสี่หมื่นปี จึงดับขันธุ์ปรินิพพาน

พระโกนาคมนที่พญานาครับไว้เมื่อวายุชนม์ไปเกิดในสวรรค์แล้วลงมาปฏิสนธิในครรภ์ของ
นางสาคร เป็นมเหสีของปัญญามหาพรหมณ์เจ้านครรัตนะ ประสูติตรงกับวันพฤหัสบดี เดือนหก
ขึ้น 15 ค่ำปีขาล ตรัสรู้ประกาศศาสนาอบรมสั่งสอนประชาชน ทำให้ผู้คนตายแล้วไปเกิดในสวรรค์
3 ส่วน ตกนรก 1 ส่วน ตรัสรู้ได้ต้นมะเดื่อ สืบศาสนาอยู่เป็นเวลานานปีจึงดับขันธุ์ปรินิพพาน

ไข่ฟองที่ 3 ที่เต่ารับไว้ เมื่อวายุชนม์ไปเกิดในสวรรค์แล้วลงมาปฏิสนธิในครรภ์ของนาง
ทะสะวดี เป็นมเหสีของพรหมทัตเจ้านครหงสา ประสูติเมื่อวันจันทร์ เดือนหก ขึ้น 15 ค่ำ ปีกุน
ตรัสรู้ได้ต้นไทร อบรมสั่งสอนประชาชน คนที่เกิดในศาสนาตายแล้วไปเกิดในสวรรค์ 2 ส่วน
ตกนรก 2 ส่วน สั่งสอนประชาชนอยู่สองหมื่นปี จึงดับขันธุ์ปรินิพพาน

ไข่ฟองที่ 4 โครรับไว้ เมื่อวายุชนม์ไปเกิดในสวรรค์แล้วลงมาปฏิสนธิในครรภ์ของนางสิริมา
มายา เป็นมเหสีสุทโธธนะเจ้านครกบิลพัสดุ์ ประสูติเมื่อวันพฤหัสบดี เดือนหก ขึ้น 15 ค่ำปีกะกา

ศรีสุริย์ได้ไม่ศรีมหาโพธิ์ เผยแพร่ศาสนาเป็นเวลา 45 ปี เสด็จดับขันธปรินิพพานเมื่อพระชนม์ 80 พรรษา ตรงกับวันอังคาร เดือนหก ขึ้น 15 ค่ำ ปีมะเส็ง พระโคตมโปรดประทานพุทธศาสนาให้คงอยู่คู่โลก 5 พันปี ในช่วงเวลาห้าพันปีจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามลำดับ

ไข่ฟองที่ 5 ราชสีห์รับไว้ เมื่อวายุชนม์ไปเกิดในสวรรค์ลงมาปฏิสนธิในครรภ์นางฉริพรหมณีเป็นนมเหสีของมหาโสสุทนะเจ้านครเกตุมาวดี ประสูติตรงกับวันเสาร์ เดือนหก ขึ้น 15 ค่ำ ปีมะเส็ง ตรีสุริย์ได้ค้นกระทั่ง

๓๖ กษัตริย์ จาก สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 1 (2542: 291-292) เป็นวรรณกรรมศาสนาที่อธิบายกำเนิดของพระโพธิสัตว์ทั้ง 5 องค์ ต้นฉบับเป็นนุคขาวชำรุดในตอนต้นและตอนปลาย แต่งด้วยกาพย์ยานี 11 กาพย์ฉก 16 และกาพย์สุรางคนางค์ 28 ไม่ปรากฏที่มา ผู้แต่ง และสมัยที่แต่ง ขณะนี้ต้นฉบับเก็บรักษาไว้ที่สถาบันทักษิณคดีศึกษา มีเรื่องย่อว่า

กษัตริย์ผู้หนึ่งออกไปหาภิน ทิ้งไข่วไว้ในรัง 5 ฟอง เกิดลมพายุใหญ่พัดไข่หล่นลงน้ำ และลอยไปติดคดลิง แม่ไก่ แม่นาค แม่เต่า แม่โค และแม่ราชสีห์เก็บไข่วไว้ ภายหลังไข่วได้แตกออกเป็นมนุษย์ จึงได้นามตามวงศ์ของแม่สัตว์ที่เก็บไข่วมาแต่ละฟอง คือ ทารกที่เกิดจากไข่วซึ่งแม่ไก่เก็บมาเลี้ยงนามว่า กุกกุสันโท ทารกที่เกิดจากไข่วซึ่งแม่นาคเก็บมาเลี้ยงนามว่า โคนาคม ทารกที่เกิดจากไข่วซึ่งแม่เต่าเก็บมาเลี้ยงนามว่า กัสสปะ ทารกที่เกิดจากไข่วซึ่งแม่โคเก็บมาเลี้ยงนามว่า โคตม ทารกที่เกิดจากไข่วซึ่งแม่ราชสีห์เก็บมาเลี้ยงนามว่า ศรีอาริย์ ส่วนกษัตริย์สองผู้หนึ่งเมื่อกลับรังไม่เห็นไข่วก็เศร้าโศก กลั้นใจตายไปเกิดเป็นกษัตริย์บนสวรรค์

เมื่อทารกต่างก็เจริญวัยขึ้น เห็นลักษณะรูปร่างของตนไม่เหมือนกับแม่ที่ชุบเลี้ยงก็สอบถามจนได้ความจริง และต่างก็ออกบวชเป็นฤๅษีบำเพ็ญศีลภาวนาเพื่อให้ได้พบแม่ที่แท้จริง ผลที่สุดก็ร้อนถึงกษัตริย์ต้องแปลงกายเป็นกษัตริย์ลงมาพบ และบอกว่าถ้าคิดถึงก็ให้เอาดาบฟันแล้วฉีกเป็นรูปดินกา จุดประทีปบูชาเดือน 12 บูชาแก่นาง หลังจากที่ฤๅษีทั้งห้าคนได้พบกับกษัตริย์แล้ว ต่างก็รักใคร่ห่วงใยกันฉันพี่น้อง และมุ่งมั่นบำเพ็ญภาวนา เมื่อสิ้นอายุขัยได้ปฏิสนธิยังสวรรค์ชั้นดุสิต

๓๗ พระบรมศาสดากาพย์ เป็นฉบับที่สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์เป็นผู้ชำระ จาก เปิดปกนุคขาวสาวดูผู้หลวกร มองผ่านวรรณกรรมเรื่องพระบรมศาสดากาพย์ (2546: 75-82) มีชื่อเรื่องในต้นเรื่องว่า “พระพุทธศักราชศาสนาสมเด็จพระพุทธเจ้าศรีสุริย์ทั้ง 5 พระองค์” มีเรื่องย่อว่า

พระพุทธเจ้าทั้ง 5 เสด็จโปรดสัตว์ แผ่นดินสูงได้ 240,000 โยชน์ ตามลำดับ ดังนี้

พระกุกกุสันโธเสด็จจากสวรรค์ชั้นดุสิต เกิดในเมืองพีชบุรี พระบิดานามท้าวอุททิศณะ มหาพราหมณ์ มีพระชนม์ยืนได้ 4 หมื่นปี ผู้คนที่เกิดในแผ่นดินนี้ได้เกิดในสวรรค์ทั้งหมด พระวรกายสูง 18 ศอก ครัสรู้ได้ต้นกัลปพฤกษ์ เมื่อเสด็จสู่พระนิพพานแล้วแผ่นดินสูงได้ 8 พันวา

อันดับต่อมา เกิดพระพุทธเจ้านามพระโกนาคม เสด็จจากสวรรค์ชั้นดุสิต พระบิดานามว่าท้าวปัญญาทศมหาพราหมณ์ พระมารดานามนางสาครพราหมณ์ พระชนม์ยืนได้ 3 หมื่นปี คนที่เกิดในศาสนาของพระองค์ขึ้นสวรรค์ 3 ส่วน ตกนรก 1 ส่วน พระวรกายสูงได้ 80 ศอก ครัสรู้ได้ต้นมะเดื่อ เมื่อเสด็จสู่พระนิพพานแผ่นดินสูงขึ้น 8 พันวา

อันดับต่อมามีพระพุทธเจ้านามพระพุทธกัสปะ เสด็จจากสวรรค์ชั้นดุสิต พระบิดาชื่อ ท้าวพรหมทัตมหาพราหมณ์ พระมารดานามนางทศคีพราหมณ์ พระชนม์ยืน 6 แสนปี พระวรกายสูง 28 ศอก ครัสรู้ได้ต้นไทรทอง คนที่เกิดในศาสนาของพระองค์ตกนรก 2 ส่วน ขึ้นสวรรค์ 2 ส่วน เมื่อนิพพาน แผ่นดินสูงขึ้น 8 พันวา

อันดับต่อมาพระสิริสากยุมณี เสด็จจากสวรรค์ชั้นดุสิต พระบิดานามท้าวสิริสุโทธนะ พระมารดานามนางสิริมหามาษาเทวี พระชนม์ยืน 80 ปี พระวรกายสูง 18 ศอก ครัสรู้ได้ต้นโพธิ์ อายุศาสนาได้ 5 พันปี เมื่อสิ้นศาสนาแผ่นดินสูงขึ้น 8 พันวา

อันดับต่อมาพระศรีอาริย์ลงมาเกิด พระวรกายสูง 18 ศอก ครัสรู้ได้ต้นกะทิง ก่อนจะครัสรู้มีพระชนม์ได้ 4 หมื่นปี มีมเหสีชื่อจันทสมุกข์ มีพระโอรสนามคิสรามราชกุมาร ถ้าใครได้ฟังพระธรรม พระพุทธศักราชศาสนาสมเด็จพระพุทธเจ้าทั้ง 5 พระองค์ จะได้อานิสงส์ตายไปจะได้ขึ้นสวรรค์ และเข้าสู่พระนิพพาน

จากการศึกษารวบรวมตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ที่อยูในการรับรู้ของคนไทยสำนวนต่าง ๆ จะเห็นได้ว่าตำนานพระเจ้าห้าพระองค์เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย ทั้งในรูปแบบของวรรณกรรม ลายลักษณ์และวรรณกรรมมุขปาฐะ ทั้งเรื่องเกี่ยวกับ พระพุทธเจ้าห้าพระองค์ และ กาเผือก ซึ่งตำนานสำนวนต่าง ๆ มีสิ่งที่น่าสนใจศึกษา ทั้งในระดับอนุภาค แบบเรื่อง และ โครงสร้าง ผู้วิจัยจะใช้ตำนานแต่ละสำนวนนี้เป็นข้อมูลในการศึกษาวิเคราะห์โครงสร้างและเนื้อหา และบทบาทของตำนานในบทต่อไป